

بنیاد ملی اسناد و کتابخانه ملی

وضعیت ایران در مهاجرت‌های
مین المللی دانشجویان

جلد ۱ از ۲

اردیبهشت ۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بررسی وضعیت ایران در مهاجرت‌های دانشجویی در آئینه آمارها و شاخص‌های جهانی / نتایج اولیه پیمایش دانشجویان

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان
گروه کارشناسان رصدخانه مهاجرت ایران
انتشارات دانش بنیان فناور
جابجایی بین‌المللی دانشجویان
رصدخانه مهاجرت ایران
اردیبهشت ماه ۱۳۹۸
گزارش
۹۸۰۲۰۳۰۱۰۰۱

عنوان
نگارنده/نگارندگان
ناشر
حوزه تخصصی
برنامه
تاریخ انتشار
نوع سند
کد سند

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پژوهشکده سیاست گذاری دانشگاه صنعتی شریف می باشد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	خلاصه گزارش
۶	وضعیت ایران در شاخص جریان بالقوه مهاجرت
۷	وضعیت ایران در شاخص جهانی رقابت پذیری استعداد
۷	نگاهی به آمارهای کلی مهاجرت دانشجویی ایران
۸	نتایج اولیه حاصل از پیمایش میل به مهاجرت در میان دانشجویان
۹	۱- مقدمه
۱۰	۲- وضعیت کشور ایران در شاخص‌های جریان بالقوه مهاجرت
۱۰	تعریف شاخص
۱۱	جایگاه ایران در شاخص جریان بالقوه مهاجرت
۱۱	جایگاه ایران در شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها
۱۵	جایگاه ایران در شاخص جریان بالقوه مهاجرت جوانان
۱۵	۳- پراکندگی کشورها در دو شاخص جریان بالقوه مهاجرت و جذب استعدادها
۱۷	مقایسه جریان بالقوه استعداد ایران با کشورهای هم‌تراز (کشورهای مشابه از لحاظ نسبت تحصیل کرده‌ها به کل جمعیت)
۱۷	جمع‌بندی
۱۹	۴- وضعیت کشور ایران در شاخص جهانی رقابت پذیری استعداد
۱۹	تعریف و مدل اندازه‌گیری شاخص
۲۱	وضعیت ایران در شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد
۲۱	روش سنجش زیرشاخص جذب
۲۱	وضعیت ایران در زیر شاخص جذب
۲۴	جمع‌بندی
۲۴	۵- نگاهی به آمارهای کلی مهاجرت دانشجویی ایران
۲۴	آمار کلی دانشجویان بین‌المللی ایران

صفحه	عنوان
۲۶	۶- مقاصد مهم دانشجویان بین‌المللی ایران
۲۶	روند تغییرات تعداد دانشجویان بین‌المللی ایران در مقاصد مهم مهاجرتی این گروه
۲۸	دانشجویان ایرانی در آمریکا
۳۱	تغییر روند رشد دانشجویان ایرانی در آمریکا و کانادا
۳۳	تعداد و ترکیب جنسیتی دانشجویان ایرانی در ترکیه
۳۴	دانشجویان ایرانی در گرجستان
۳۵	جمع‌بندی
۳۶	۷- نتایج اولیه پیمایش میل به مهاجرت در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ۱۳۹۰ و بعد از آن
۳۶	مشخصات افراد شرکت‌کننده در پیمایش دانشجویان
۳۶	جنسیت
۳۶	وضعیت تحصیلی
۳۷	نوع دانشگاه
۳۷	مقطع تحصیلی
۳۹	گروه رشته تحصیلی
۳۹	وضعیت تأهل
۳۹	۸- برخی نتایج حاصل از پیمایش دانشجویان
۳۹	تصمیم مهاجرتی
۳۹	کانال مهاجرتی و علت اصلی مهاجرت
۴۰	میل، برنامه و اقدام به مهاجرت
۴۲	عوامل موثر بر تمایل دانشجویان به مهاجرت از ایران و یا ماندن در کشور
۴۳	جمع‌بندی

خلاصه گزارش

مهاجرت و جابجایی بین‌المللی دانشجویان و استعدادها یکی از موضوعات حساس و حائز اهمیت در کشور می‌باشد. با این حال این حوزه با فقدان آمارهای منظم سالیانه موثق و همچنین پژوهش‌های جدی جهت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی موثر روبه‌روست. در چنین شرایطی، گزارش پیش‌رو تلاشی در جهت تبیین وضعیت ایران در شاخص‌های جهانی مرتبط با جابجایی‌های بین‌المللی دانشجویان و استعدادها به کمک برخی از شاخص‌های معتبر با قابلیت مقایسه‌پذیری بین‌المللی از جمله شاخص‌های جریان بالقوه مهاجرت و شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد (GTCI) است. به علاوه، در این گزارش برخی آمارهای مربوط به جابجایی‌های بین‌المللی همچون تعداد دانشجویان ایرانی خارج از کشور و روند حضور دانشجویان بین‌المللی ایران در ۱۰ مقصد اول مهاجرتی این گروه از طریق منابع بین‌المللی بررسی شده است. نهایتاً پس از بررسی وضعیت ایران در مهاجرت‌های دانشجویی در آیین آمارها و شاخص‌های جهانی، قسمتی از نتایج اولیه یکی از جدیدترین پژوهش‌هایی که در ارتباط با میل به مهاجرت در میان دانشجویان صورت پذیرفته، ارائه شده است. این پژوهش به صورت پیمایش آنلاین در اواخر سال ۱۳۹۷ توسط رصدخانه مهاجرت ایران و در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان بعد از سال ۱۳۹۰ اجرا شده و تا کنون ۹۲۰ نفر در آن شرکت کرده‌اند.

برخی از نکات کلیدی گزارش پیش‌رو به شرح ذیل است:

وضعیت ایران در شاخص جریان بالقوه مهاجرت

- شاخص جریان بالقوه مهاجرت، پتانسیل مهاجرت در یک کشور و در تعریف دقیق‌تر، کاهش یا افزایش جمعیت هر کشور در صورت برداشته شدن موانع مهاجرت را می‌سنجد. طبق این شاخص، ایران از میان ۱۵۰ کشور، ۸۷ امین کشور از نظر جذابیت برای مهاجرت کردن افراد سایر کشورها و ماندن اتباع خود در داخل است.
- ذیل این شاخص، دو شاخص دیگر تعریف شده است؛ شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها و شاخص جریان بالقوه مهاجرت جوانان؛ که همین موضوع را به ترتیب در میان افراد تحصیل کرده و جوانان (افراد بین ۱۵ تا ۲۹ سال) اندازه می‌گیرد. رتبه ایران برای جذب تحصیلکرده‌ها از خارج و ماندن تحصیلکرده‌های خود در داخل در میان ۱۵۰ کشور، ۷۸ و برای جذب جوانان از خارج و ماندن جوانان خود در داخل ۷۷ می‌باشد؛ البته امتیاز ایران در هر دوی این شاخص‌ها منفی است و این یعنی اگر محدودیت‌ها حذف شود، تعداد تحصیل کرده‌ها و جوانانی که از کشور خارج می‌شوند بیش از تعدادی است که به آن وارد می‌شوند. توجه به این نکته نیز ضروری است که بیش‌تر کشورها وضعیتی مشابه ایران دارند و در صورت حذف محدودیت‌ها با کاهش جمعیت کشور، جمعیت تحصیل کرده‌ها و همچنین جمعیت جوانان مواجه می‌شوند.

وضعیت ایران در شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد

- شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد در سال ۲۰۱۳ و به منظور اندازه‌گیری توان کشورها در رقابت بر سر استعدادها ایجاد شده و تا کنون شش نسخه از آن منشر شده است. مدل اندازه‌گیری این شاخص یک مدل ورودی - خروجی است که ترکیبی از ارزیابی آنچه را که کشورها برای استعدادها انجام می‌دهند (ورودی‌ها) و آنچه را که به عنوان نتیجه کار خود در ارتباط با استعدادها مشاهده می‌کنند (خروجی‌ها)، ارائه می‌کند.
- طبق این شاخص، در سال ۲۰۱۹، ایران بین ۱۲۵ کشور در جایگاه ۹۷ قرار دارد و بین ۱۰ کشور آسیایی مرکزی و جنوبی رتبه ۷ را کسب کرده است.
- مقایسه مقدار هر یک از زیرشاخص‌های شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد برای ایران، نشان می‌دهد که زیر شاخص جذب کمترین امتیاز و زیر شاخص نگهداشت بیشترین امتیاز را داراست. قوت نسبی ایران در زیر شاخص نگهداشت می‌تواند ماحصل سیاستگذاری هدفمند در این راستا و برنامه‌های بنیاد ملی نخبگان باشد.
- وضعیت ایران در زیر شاخص جذب، لزوم توجه بیشتر به این موضوع، در سیاست‌های کلی و همچنین استراتژی‌ها و برنامه‌ها را مشخص می‌کند. امتیاز و رتبه پایین ایران در زیرشاخص جذب، هم ناشی از ضعف در جذب استعدادها و کسب و کار از خارج و هم ناشی از برخی مسائل داخلی مثل میزان تحمل کردن اقلیت‌ها و برابری جنسیتی است.

نگاهی به آمارهای کلی مهاجرت دانشجویی ایران

- تعداد دانشجویان ایران در خارج از کشور در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ روند افزایشی و در فاصله ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۷ نوسان اندکی داشته و در بازه ۵۰ هزار تا ۵۲ هزار و ۴۰۰ نفر باقی مانده است.
- مقاصدی که بیشترین تعداد دانشجویان ایرانی را در سال‌های اخیر در خود جای داده‌اند، به ترتیب تقریبی تعداد دانشجوی ایرانی در آن‌ها عبارتند از: آمریکا، کانادا، ترکیه، ایتالیا، مالزی، امارات، استرالیا، انگلستان و هند. از میان این کشورها، روند تعداد دانشجویان ایرانی در برخی کشورها حدوداً از سال ۲۰۰۹ به بعد به طور کلی افزایشی و در برخی به طور کلی کاهش یافته است. کشورهای آمریکا، ترکیه، ایتالیا و کانادا روند کلی افزایشی و کشورهای مالزی، امارات، استرالیا انگلستان و هند روند کلی کاهش یافته را تجربه کرده‌اند.
- تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا در سال‌های اخیر در تراز ۱۲۵۰۰ ثابت مانده و تعداد ویزاهای صادر شده برای دانشجویان ایرانی کاهش داشته است. این موضوع با توجه به سیاست‌های مهاجرتی ترامپ و فرمان محدودیت سفر او قابل تبیین است.
- تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا رشد نمایی داشته و به کانال ۱۰۰۰۰ وارد شده است. کانادا در حال گرفتن سهم آمریکا از دانشجویان ایرانی است.
- تعداد دانشجویان ایرانی در کشورهایی مانند ترکیه و گرجستان رشد قابل توجهی داشته است.

نتایج اولیه حاصل از پیمایش میل به مهاجرت در میان دانشجویان

- از میان ۹۲۰ نفر شرکت‌کننده در پیمایش سنجش میل به مهاجرت دانشجویان که در اواخر سال ۱۳۹۷ برگزار شده است؛ گروهی که تصمیم قطعی دارند از ایران مهاجرت کنند، با ۴۲,۱٪ بیشترین نسبت را به خود اختصاص داده‌اند و گروهی که اعلام کرده‌اند به صورت قطعی تصمیم دارند در ایران بمانند، با ۱۹,۶٪ کم‌ترین فراوانی را دارند. نسبت‌های بدست آمده حاکی از میل بالای مهاجرت در میان افراد شرکت‌کننده است.
- درصد کمی از افرادی که تصمیم قطعی به مهاجرت دارند، تصمیم خود را به صورت بسیار جدی پیگیری کرده‌اند؛ این از طرفی نوید بخش این است که احتمالاً درصد کمی از افرادی که اعلام کرده‌اند تصمیم دارند مهاجرت کنند، از ایران مهاجرت خواهند کرد و از طرف دیگر نشان می‌دهد احتمالاً تعدادی از افرادی که در ایران خواهند ماند با احساس ناکامی به زندگی خود در ایران ادامه می‌دهند.
- انگیزه اصلی مهاجرت برای اکثر دانشجویان اقتصادی است! اما به واسطه بسته بودن و یا محدود بودن کانال مهاجرت اقتصادی (نبودن سیاست و برنامه مدون مدیریت مهاجرت اقتصادی در کشور) بیشتر دانشجویان از «کانال تحصیلی» برای مهاجرت بهره می‌گیرند.
- در خصوص عوامل انگیزاننده برای مهاجرت، با سوال از کل افراد مورد بررسی، فارغ از تصمیم مهاجرتی آنان، ناامیدی از اصلاح امور بیشترین امتیاز را داشته است؛ در رتبه‌های دوم و سوم نیز سطح درآمد و تناسب با هزینه‌ها و امکان پیشرفت شغلی (نه امکان یافتن شغل، بلکه امکان پیشرفت در شغل) قرار گرفته است.

۱. مقدمه

یکی از اصلی‌ترین سرمایه‌های هر کشور نیروی انسانی آن کشور، به ویژه نخبگان و تحصیل کرده‌ها هستند. در ایران مسئله مهاجرت دانشجویان و نخبگان همواره یکی از دغدغه‌های مهم تصمیم‌گیران و سیاستمداران بوده است؛ اما با این وجود، این حوزه با فقدان جدی آمارهای موثق و پژوهش‌های مورد نیاز جهت سیاستگذاری کارآمد روبه‌روست. در چنین شرایطی، یکی از راه‌هایی که می‌تواند جهت تبیین وضعیت فعلی ایران در امر مهاجرت نخبگان و دانشجویان موثر باشد، بررسی وضعیت ایران در شاخص‌های جهانی مرتبط با این موضوع است. در این راستا، شاخص‌های جریان بالقوه مهاجرت و شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد (GTCI) انتخاب شده و در گزارش پیش‌رو مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

شاخص جریان بالقوه مهاجرت که در بخش اول بیان شده، پتانسیل مهاجرت در هر کشور را می‌سنجد؛ در تعریف دقیق‌تر، این شاخص میزان افزایش یا کاهش جمعیت هر کشور در صورت برداشته شدن موانع جابه‌جایی و مهاجرت را اندازه می‌گیرد. یکی از مزایای شاخص مذکور این است که برای ۱۵۰ کشور جهان جمع‌آوری شده است و تاکنون هیچ شاخصی در حوزه مهاجرت تا این اندازه داده قابل مقایسه بین کشوری گردآوری نکرده است. مزیت دیگر آن این است که علاوه بر در نظر گرفتن جمعیت هر کشور به طور عام، برای جوانان و استعدادها نیز به طور خاص اندازه‌گیری شده است. شاخص انتخابی دیگر، شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد (GTCI) است که در بخش دوم مورد بررسی قرار گرفته و توان کشورها را در جذب و نگهداشت استعدادها نشان می‌دهد.

پس از بیان وضعیت ایران در شاخص‌های مذکور، برخی آمارهای مرتبط با مهاجرت نخبگان و دانشجویان که از طریق مطالعات کتابخانه‌ای قابل استخراج بوده است، همچون تعداد دانشجویان ایرانی خارج از کشور و روند حضور دانشجویان بین‌المللی ایران در ۱۰ مقصد اول مهاجرتی این گروه، در بخش سوم ارائه شده است.

نهایتاً پس از بررسی وضعیت ایران در مهاجرت‌های دانشجویی در آیین آمارها و شاخص‌های جهانی در سه بخش نخست، در بخش چهارم قسمتی از نتایج اولیه یکی از جدیدترین پژوهش‌هایی که در ارتباط با مهاجرت دانشجویان انجام شده، ارائه شده است. این پژوهش به صورت پیمایش آنلاین در اواخر سال ۱۳۹۷ توسط رصدخانه مهاجرتی ایران و در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان بعد از سال ۱۳۹۰ اجرا شده و تا کنون ۹۲۰ نفر در آن شرکت کرده‌اند.

۲. وضعیت کشور ایران در شاخص‌های جریان بالقوه مهاجرت

تعریف شاخص

موسسه گالوپ از سال ۲۰۰۵ تاکنون، به طور منظم پیمایش‌هایی را برای سنجش پتانسیل مهاجرت و تغییر جمعیت بین ۱۶۰ کشور انجام داده است که در دوره‌های زمانی دو یا سه ساله نتایج آنها را منتشر کرده است. اخیراً نتایج یک پیمایش که در پی یافتن پتانسیل رشد جمعیت بزرگسال در صورت برداشته شدن همه موانع مهاجرت می‌باشد، منتشر شده است که با «شاخص جریان بالقوه مهاجرت» (Potential Net Migration Index) نشان داده می‌شود.

اهمیت و کاربرد «شاخص جریان بالقوه مهاجرت» به خصوص برای سیاست‌گذاران این است که این شاخص ذهنیت اتباع هر کشور نسبت به مقوله مهاجرت را نشان می‌دهد و به سیاست‌گذاران کمک می‌کند تا در جهت مدیریت مهاجرت نیروی انسانی به صورت فعال و کارآمد برنامه‌ریزی کرده و یا شرایط لازم را برای بالفعل کردن ظرفیت جذب نیروی انسانی مورد نیاز از دیگر کشورها فراهم آورند. اهمیت دیگر شاخص جریان بالقوه مهاجرت در جهانی بودن این داده‌هاست. این داده‌ها برای ۱۵۰ کشور جهان جمع‌آوری شده است که هیچ شاخصی در حوزه مهاجرت تا این اندازه داده قابل مقایسه بین کشوری گردآوری نکرده است.

در آخرین پیمایش انجام شده توسط موسسه گالوپ، با حدود نیم میلیون نفر بزرگسال در ۱۵۰ کشور بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ مصاحبه‌های رودررو یا تلفنی انجام شده است. از داده‌های به دست آمده «شاخص جریان بالقوه مهاجرت» اندازه‌گیری شده است و در سایت گالوپ به نمایش در آمده است. ذیل این شاخص کلی، دو شاخص کاربردی و مفید نیز توسط گالوپ معرفی و اندازه‌گیری شده‌اند که اولی «شاخص جریان بالقوه جذب استعداد^۱» و دیگری «شاخص جریان بالقوه مهاجرت جوانان^۲» هستند. شاخص پتانسیل خالص جذب استعداد، در واقع پتانسیل مهاجرت افراد تحصیل کرده (دارای مدرک کارشناسی و بالاتر) را می‌سنجد و شاخص پتانسیل خالص مهاجرت جوانان، این شاخص را برای افراد بین ۱۵ تا ۲۹ سال، اندازه می‌گیرد. در ادامه ابتدا رتبه ایران و بالاترین و پایین‌ترین امتیاز کشورها در هر شاخص بررسی خواهد شد. پس از آن شاخص جریان بالقوه جذب استعداد در تطابق با شاخص جریان بالقوه مهاجرت بررسی و در نهایت شاخص جریان بالقوه جذب استعداد ایران با کشورهایایی که از نظر درصد تحصیل کرده‌ها به ایران نزدیک هستند، مقایسه خواهد شد.

¹ Potential Net Brain Gain Index

² Potential Net Youth Migration Index

جایگاه ایران در شاخص جریان بالقوه مهاجرت

شاخص جریان بالقوه مهاجرت نشان دهنده کاهش یا افزایش جمعیت هر کشور در صورت برداشته شدن موانع مهاجرت است.

$$\text{Potential Net Brain Gain Indexes (BRAIN)} = \frac{(A-B)}{C} * 100$$

A: تعداد افراد تحصیل کرده‌ای که تمایل به ورود به کشور دارند

B: تعداد افراد تحصیل کرده‌ای که تمایل به خروج از کشور دارند

C: جمعیت افراد تحصیل کرده کشور

بیشترین میزان این شاخص متعلق به کشور نیوزلند (۲۳۱٪) و کمترین آن متعلق به کشور سیرالئون (۷۰٪) است. این بدین معناست که در صورت برداشته شدن موانع، جمعیت کشور نیوزلند ۲,۳۱ برابر اضافه خواهد شد و جمعیت فعلی سیرالئون به ۳۰ درصد جمعیت فعلی کاهش خواهد یافت. در مورد ایران شاخص PNMI کل برابر با (۱۶٪-) بوده است، یعنی در صورت حذف محدودیت‌ها، جمعیت کشور ۱۶ درصد کاهش پیدا می‌کند.

جایگاه ایران در شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها

شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها پتانسیل مهاجرت در میان افراد تحصیل کرده را می‌سنجد و نشان‌دهنده کاهش یا افزایش جمعیت افراد تحصیل کرده هر کشور در صورت برداشته شدن موانع مهاجرت است.

$$\text{Potential Net Brain Gain Indexes (BRAIN)} = \frac{(A-B)}{C} * 100$$

A: تعداد افراد تحصیل کرده‌ای که تمایل به ورود به کشور دارند

B: تعداد افراد تحصیل کرده‌ای که تمایل به خروج از کشور دارند

C: جمعیت افراد تحصیل کرده کشور

رتبه اول شاخص جذب استعداد مربوط به قبرس شمالی است (۴۳۲٪) و کمترین میزان این شاخص مربوط به سیرالئون (۷۳٪-) است. یعنی در صورت آزادی اقامت در کشورها، جمعیت استعدادهای قبرس شمالی ۵,۳ برابر خواهد شد و جمعیت تحصیل کرده‌ها در سیرالئون به ۲۷٪ جمعیت فعلی آنها در این کشور خواهد رسید. در مورد ایران، شاخص مذکور برابر با (۲۷٪-) بوده است، یعنی در صورت حذف محدودیت‌ها، جمعیت افراد تحصیل کرده ۲۷ درصد کاهش پیدا می‌کند.

جدول ۱: رتبه‌بندی شاخص جریان بالقوه مهاجرت

PNMI		
رتبه	کشور	امتیاز
۱	نیوزلند	231%
۲	سنگاپور	225%
۳	ایسلند	208%
۴	امارات متحده عربی	204%
۵	سوئیس	187%
۸۲	اکوادور	-15%
۸۳	کنیا	-15%
۸۴	مالی	-15%
۸۵	ویتنام	-15%
۸۶	مجارستان	-16%
۸۷	ایران	-16%
۸۸	قزاقستان	-16%
۸۹	لیبی	-16%
۹۰	موزامبیک	-16%
۹۱	بولیوی	-17%
۹۲	چاد	-17%
۱۴۶	نیجریه	-46%
۱۴۷	ج. د. کنگو	-50%
۱۴۸	لیبیا	-60%
۱۴۹	هاییتی	-63%
۱۵۰	سیرالئون	-70%

جدول ۲: رتبه بندی شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها

جذب استعدادها		
رتبه	کشور	امتیاز
۱	قبرس شمالی	432%
۲	نیوزلند	333%
۳	ایسلند	296%
۴	اسپانیا	187%
۵	سنگاپور	185%
73	ارمنستان	-24%
74	بورکینافاسو	-24%
75	لیبی	-25%
76	ج. آفریقای مرکزی	-26%
77	شیلی	-27%
78	ایران	-27%
79	فلسطین	-27%
80	کامرون	-27%
81	صربستان	-27%
82	اردن	-29%
83	مکزیک	-29%
۱۰۵	آلبانی	-51%
۱۰۶	ج. د. کنگو	-56%
۱۰۷	گینه	-60%
۱۰۸	الساوادر	-73%
۱۰۹	سیرالئون	-40%

جدول ۳: رتبه‌بندی شاخص جریان بالقوه مهاجرت جوانان

مهاجرت جوانان		
رتبه	کشور	امتیاز
۱	ایسلند	451%
۲	سنگاپور	410%
۳	استرالیا	378%
۴	سوئیس	372%
۵	کویت	349%
72	سومالی	-18%
73	گرجستان	-18%
74	اکوادور	-18%
75	قزاقستان	-19%
76	لیبی	-19%
77	ایران	-19%
78	مالی	-21%
79	موزامبیک	-21%
80	چاد	-21%
81	کنیا	-22%
82	قرقیزستان	-22%
۱۴۶	نیجریه	-57%
۱۴۷	السالوادور	-61%
۱۴۸	هایتی	-68%
۱۴۹	لیبریا	-70%
۱۵۰	سیرالئون	-78%

جایگاه ایران در شاخص جریان بالقوه مهاجرت جوانان

این شاخص نشان‌دهنده کاهش یا افزایش جمعیت جوانان هر کشور در صورت برداشته شدن موانع مهاجرت است.

$$\text{Potential Net Youth Migration indexes} = \frac{(A-B)}{C} * 100$$

A: تعداد جوانانی که تمایل به ورود به کشور دارند

B: تعداد جوانانی که تمایل به خروج از کشور دارند

C: جمعیت جوانان کشور

رتبه اول در این شاخص متعلق به کشور ایسلند (۴۵۱٪) و رتبه آخر متعلق به سیرالئون (۷۸٪-) است. یعنی جذب جمعیت جوانان ایسلند به شکلی است که در صورت نبود محدودیت جمعیت جوانان آن بیش از ۵٫۵ برابر خواهد شد و از جمعیت جوانان سیرالئون تنها ۲۲ درصد در این کشور باقی خواهند ماند. اندازه این شاخص برای ایران برابر (۱۹٪-)، بوده است، یعنی در صورت حذف محدودیت‌ها، جمعیت جوانان کشور، ۱۹ درصد کاهش پیدا می‌کند.

۳. پراکندگی کشورها در دو شاخص جریان بالقوه مهاجرت و جذب استعدادها

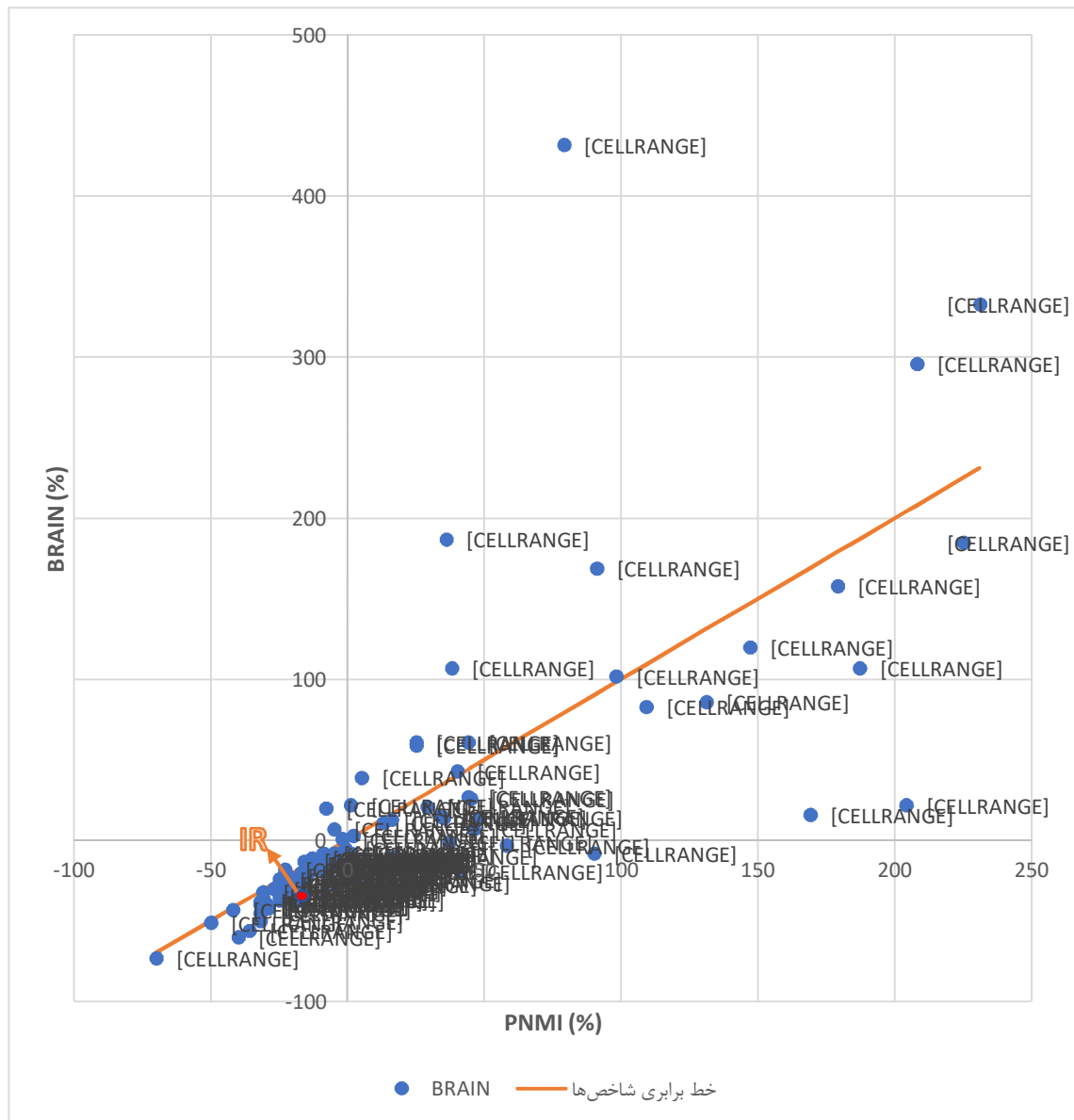
با ترکیب شاخص جریان بالقوه مهاجرت و شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها می‌توان دید بهتری نسبت به پتانسیل مهاجرت استعدادها در کشورهای مختلف و به ویژه ایران به دست آورد. در نمودار ۱، نمایی کلی از شاخص PNMI و شاخص جذب استعداد (BRAIN) برای کشورها ترسیم شده است.^۳

این نمودار نشان می‌دهد که با توجه به مثبت و منفی بودن این دو شاخص حداقل چهار گروه قابل شناسایی است؛ دو گروه با علامت‌های یکسان دو شاخص و دو گروه با علامت‌های متفاوت دو شاخص. نکته قابل توجه این است که جمعیت این گروه‌ها بسیار متفاوت است: دو گروهی که در دو شاخص علامت متفاوت دارند بسیار کم جمعیت هستند و نمونه خاص محسوب می‌شوند و دو گروهی که در دو شاخص علامت یکسان دارند، اکثر کشورها را در خود جای می‌دهند. یعنی در حالت کلی می‌توان گفت رشد یا کاهش جمعیت تحصیلکرده‌ها از رشد یا کاهش جمعیت کل تبعیت می‌کند و دو شاخص رابطه مستقیم دارند.

ایران در گروهی قرار دارد که هر دو شاخص منفی (شاخص کلی (۱۶-) و شاخص جذب استعدادها (۲۷-)) است. این گروه پرجمعیت‌ترین گروه بوده که ۶۷ کشور (حدود دو سوم کشورهای بررسی شده) عضو آن هستند.

^۳ با توجه به نبود داده شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها برای ۴۱ کشور، این نمودار برای ۱۰۹ کشور باقیمانده رسم شده و کشور ایران با دایره قرمز مشخص شده است.

کشورهای این گروه در صورت باز بودن مرزها، هم با کاهش جمعیت و هم با کاهش افراد تحصیل کرده روبه رو خواهند شد.

نمودار ۱- پراکندگی کشورها در دو شاخص جریان بالقوه مهاجرت و جذب استعدادها

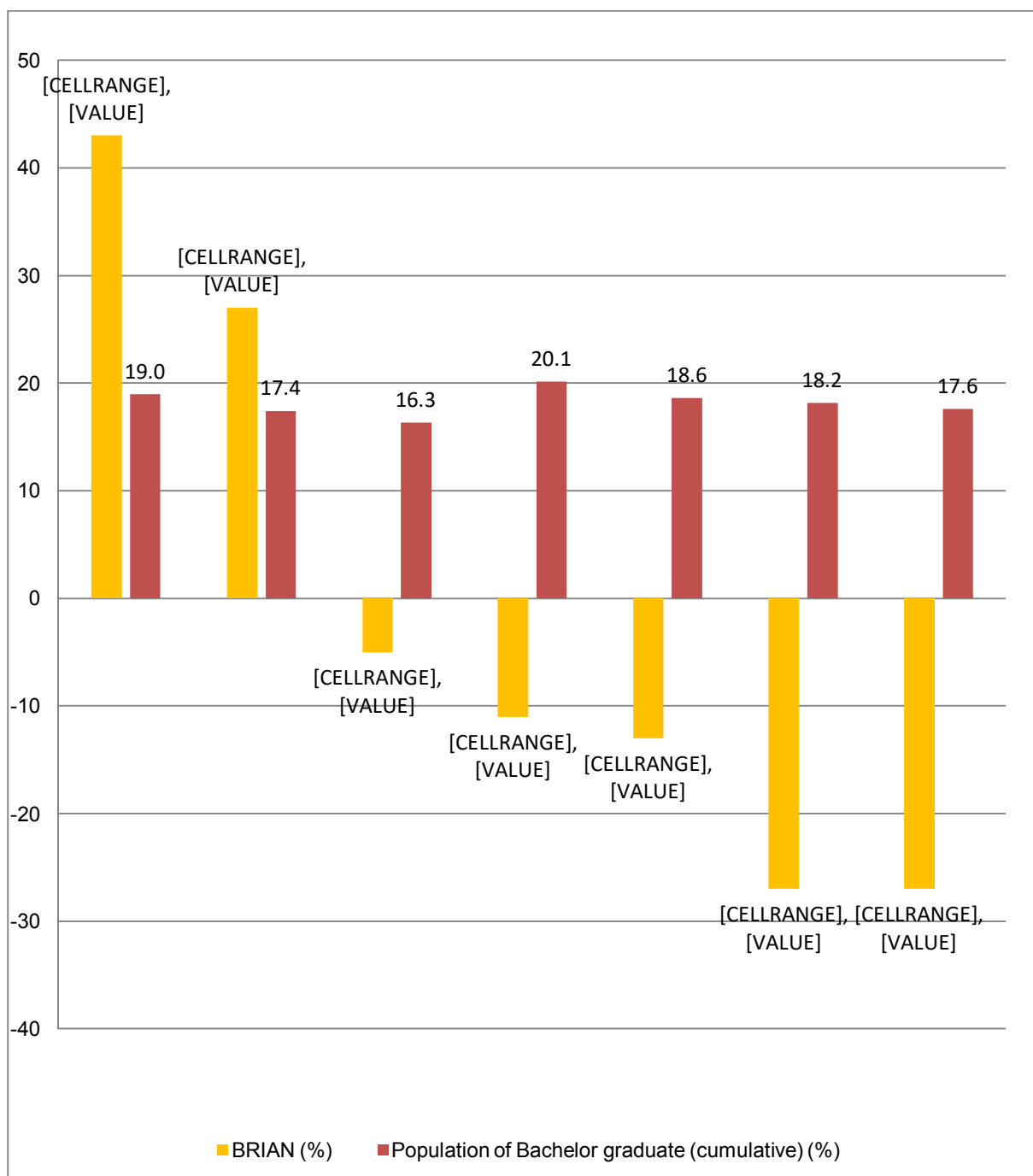

مقایسه جریان بالقوه استعداد ایران با کشورهای هم‌تراز (کشورهای مشابه از لحاظ نسبت تحصیل کرده‌ها به کل جمعیت)

در نگاه سازمان یونسکو اطلاعاتی از درصد تحصیل کرده‌های ۲۵ سال به بالا برای کشورها، در سال‌های مختلف وجود دارد. آمار تحصیل کرده‌های کارشناسی و بالاتر در ایران در سال ۲۰۱۶، برابر با ۱۸,۸٪ جمعیت می‌باشد. شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها با توجه به میزان همین جمعیت اندازه‌گیری شده است. برای درک بهتر موقعیت ایران می‌توان آن را با کشورهای با حدود همین درصد تحصیل کرده‌ها (کمتر یا بیشتر از ۲٪) مقایسه کرد. کشورهای پرتغال، فرانسه، ازبکستان، یونان، اسلواکی و فلسطین مشمول این شرط هستند و شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها برای این کشورها در مقایسه با ایران در نمودار ۲ به نمایش درآمده است. امتیاز این کشورها در این شاخص از ۴۳ (فرانسه) تا ۲۷- (ایران) تغییر کرده است. این بدان معناست که کشوری مثل فرانسه که درصد تحصیل کرده‌ای مشابه ایران دارد، توان بسیار بیشتر برای نگهداشت و جذب تحصیل کرده‌ها دارد. با فرض ایجاد فرصت، نسبت جمعیت تحصیل کرده فرانسه به ایران به شدت تغییر خواهد کرد.

جمع‌بندی

شاخص جریان بالقوه مهاجرت، پتانسیل مهاجرت در یک کشور و در تعریف دقیق‌تر، کاهش یا افزایش جمعیت هر کشور در صورت برداشته شدن موانع مهاجرت را می‌سنجد. ذیل این شاخص، دو شاخص دیگر تعریف شده است؛ شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها و شاخص جریان بالقوه مهاجرت جوانان که که همین موضوع را به ترتیب در میان افراد تحصیل کرده و جوانان (افراد بین ۱۵ تا ۲۹ سال) اندازه می‌گیرد. در مورد ایران، شاخص جریان بالقوه مهاجرت کل برابر با (۱۶٪-)، شاخص جریان بالقوه جذب استعدادها برابر با (۲۷٪-) و شاخص جریان بالقوه مهاجرت جوانان (۱۹٪-)، بوده است؛ یعنی در صورت حذف محدودیت‌ها، جمعیت کشور ۱۶ درصد، جمعیت افراد تحصیل کرده ۲۷ درصد و جمعیت جوانان کشور، ۱۹ درصد کاهش پیدا می‌کند. نکته قابل ملاحظه این است که وقتی نمودارهای ترکیبی شاخص جریان بالقوه مهاجرت با هر یک از دو شاخصی که ذیل آن تعریف شده است، رسم می‌شود؛ در هر دو نمودار ربعی از مختصات که ایران در آن قرار گرفته، بیشترین تعداد کشورها را در خود جای می‌دهد و این یعنی بیشتر کشورها وضعیتی مشابه ایران دارند و در صورت حذف محدودیت‌ها با کاهش جمعیت کشور، جمعیت تحصیل کرده‌ها و همچنین جمعیت جوانان مواجه می‌شوند.

نمودار 2 - موقعیت ایران در شاخص جریان بالقوه جذب استعداد، در مقایسه با کشورهای با درصد تحصیل کرده برابر

۴. وضعیت کشور ایران در شاخص جهانی رقابت پذیری استعداد

تعریف و مدل اندازه‌گیری شاخص

شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد، در سال ۲۰۱۳ و به منظور مقایسه توانایی کشورها در رقابت بر سر استعدادها ایجاد شده است. این شاخص اطلاعات و تحلیل‌های ارزشمندی در اختیار تصمیم‌سازان و سیاستمداران جهت توسعه استراتژی‌های مربوط به استعدادها، رفع چالش‌های مرتبط با آن‌ها و کسب مزیت رقابتی در بازار جهانی می‌گذارد. مقایسه کشورها طبق این شاخص، در قالب گزارش تطبیقی سالیانه ارائه می‌شود و تاکنون در شش نوبت منشر شده است. تعداد اقتصادهایی که توسط این شاخص رتبه‌بندی شده‌اند از ۹۳ مورد در سال ۲۰۱۴، به ۱۲۵ مورد در سال ۲۰۱۹ افزایش یافته است. گزارش شاخص رقابت‌پذیری استعداد توسط موسسه اروپایی مدیریت کسب‌وکار^۴ منتشر می‌شود. این موسسه یک مدرسه کسب و کار است که دانشکده‌های آن در چند کشور همچون فرانسه، سنگاپور و امارات وجود دارند. در گزارش سال ۲۰۱۹ و برخی سال‌های پیشین، دو مجموعه دیگر نیز همکاری داشته‌اند؛ گروه آدکو^۵، که یک شرکت مشاوره منابع انسانی است و کار خود را از کشور سوئیس آغاز کرده است؛ و ارتباطات تاتا^۶ که در زمینه ارتباطات مخابراتی خدمات و مشاوره ارائه می‌دهد.

مدل شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد یک مدل ورودی - خروجی است که ترکیبی از ارزیابی آنچه که کشورها برای استعدادها انجام می‌دهند (ورودی‌ها) و آنچه که به عنوان نتیجه کار خود در ارتباط با استعدادها مشاهده می‌کنند (خروجی‌ها) را ارائه می‌کند (نمودار ۳). ورودی‌ها شامل توانمندسازی، جذب، رشد و نگهداشت هستند و در بررسی خروجی‌ها بین دو سطح از استعداد، یکی سطح میانی و دیگری سطح بالا تمایز در نظر گرفته شده است. مهارت‌های سطح میانی که با عنوان مهارت‌های فنی - حرفه‌ای معرفی شده است، مهارت‌هایی هستند که پایه فنی و تخصصی دارند و از طریق تجربه و آموزش تخصصی یا حرفه‌ای کسب می‌شوند. تأثیر این مهارت‌ها با درجه اشتغال‌پذیری آن‌ها سنجیده می‌شود و تأثیر مهارت‌های سطح بالا، که تحت عنوان مهارت‌های دانش جهانی^۷ معرفی شده‌اند با نوآوری، کارآفرینی و توسعه صنایع ارزشمند^۸ ارزیابی می‌شود. هر یک از زیرشاخص‌هایی که در نمودار ۳ ذکر شده، خود از تعدادی زیر شاخص دیگر تشکیل شده است که منبع و روش اندازه‌گیری مخصوص به خود را دارد.

⁴ European Institute of Business Administration (INSEAD)

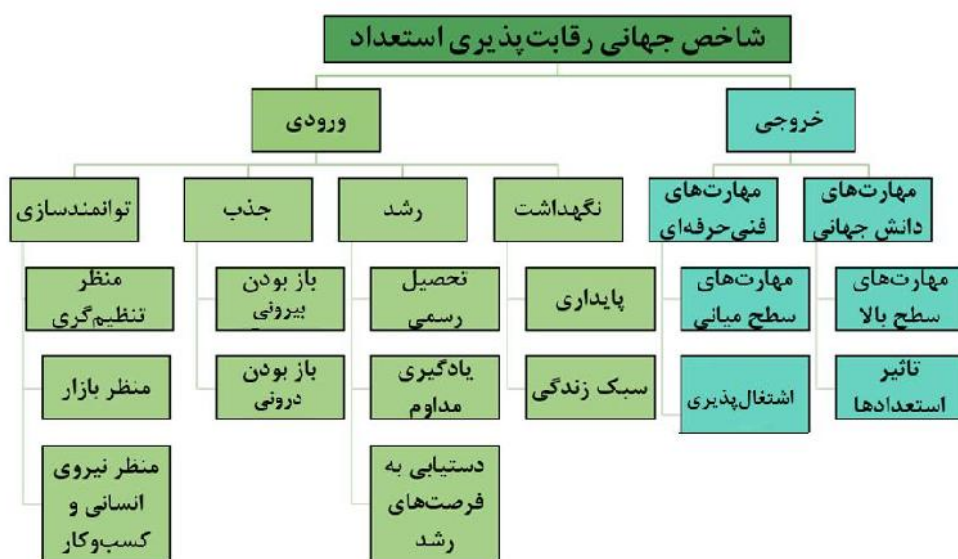
⁵ Adecco Group

⁶ Tata Communications

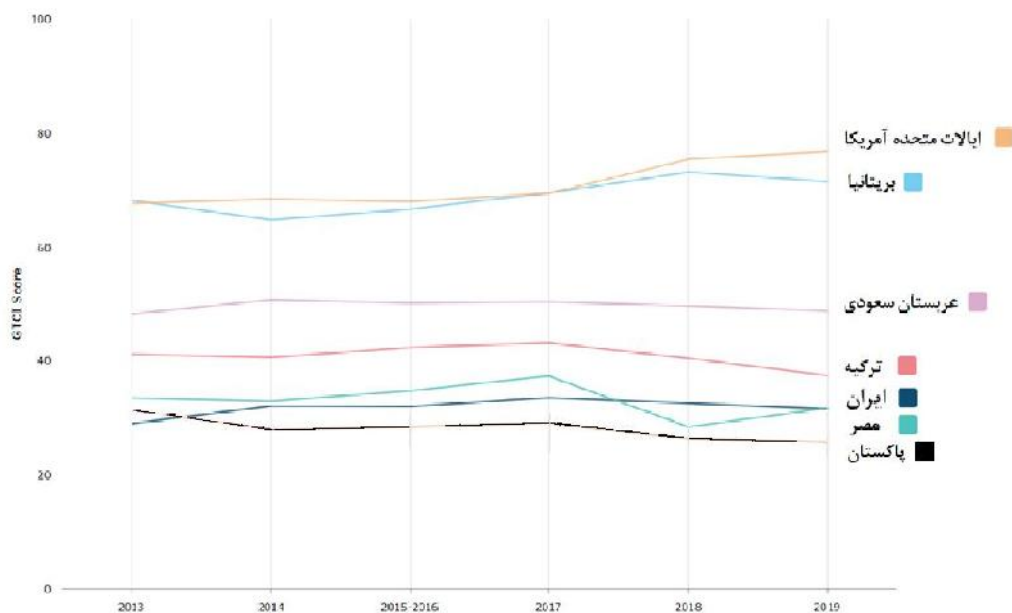
⁷ Global Knowledge Skills

⁸ high-value industries

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار ۳- مدل شاخص جهانی رقابت پذیری استعداد

نمودار ۴- مقایسه میزان شاخص جهانی رقابت پذیری استعداد ایران و چند اقتصاد دیگر جهان طی سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۹

وضعیت ایران در شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد

طبق گزارش سال ۲۰۱۹، ایران در شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد بین ۱۲۵ کشور در جایگاه ۹۷ قرار دارد و بین ۱۰ کشور آسیای مرکزی و جنوبی رتبه ۷ را کسب کرده است. ده جایگاه نخست این شاخص به ترتیب از آن سوییس، سنگاپور، ایالات متحده آمریکا، نروژ، دانمارک، فنلاند، سوئد، هلند، بریتانیا و لوکزامبورگ است. در بین کشورهای آسیای مرکزی و جنوبی نیز، به ترتیب کشورهای قزاقستان، هند، تاجیکستان، سری‌لانکا، بوتان و قرقیزستان پیش از ایران و کشورهای پاکستان، بنگلادش و نپال پس از ایران قرار دارند.

میزان شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد برای ایران در مقایسه با چند اقتصاد دیگر جهان طی سال‌های ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۹، در نمودار ۴ نشان داده شده است. کشورهای ترکیه و عربستان سعودی در تمام دوره‌ها در سطحی بالاتر از ایران قرار داشته‌اند؛ کشور مصر به جز سال ۲۰۱۸، هم‌سطح و یا بالاتر از ایران بوده است و کشور پاکستان به جز یک مورد در تمام سال‌ها در سطحی پایین‌تر از ایران قرار داشته‌است.

مقدار هر یک از زیر شاخص‌های شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد برای ایران در سال ۲۰۱۹ در نمودار ۵ و رتبه ایران در هر یک از زیر شاخص‌های شاخص جذب در سال ۲۰۱۹، در نمودار ۶ نشان داده شده است. طبق این دو نمودار، ضعیف‌ترین مقدار و ضعیف‌ترین رتبه ایران هر دو به زیر شاخص جذب اختصاص دارد. از دیگر سو بهترین مقدار در زیر شاخص نگهداشت و بهترین رتبه در زیر شاخص مهارت‌های دانش جهانی افتاده است. قوت ایران در زیر شاخص نگهداشت می‌تواند ماحصل برنامه‌های بنیاد ملی نخبگان در این راستا باشد. نظر به اینکه رتبه ایران در زیر شاخص جذب نسبت به دیگر زیر شاخص‌های شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد بالاتر و در نتیجه وضعیت آن نامطلوب‌تر است، این زیر شاخص به صورت دقیق‌تر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

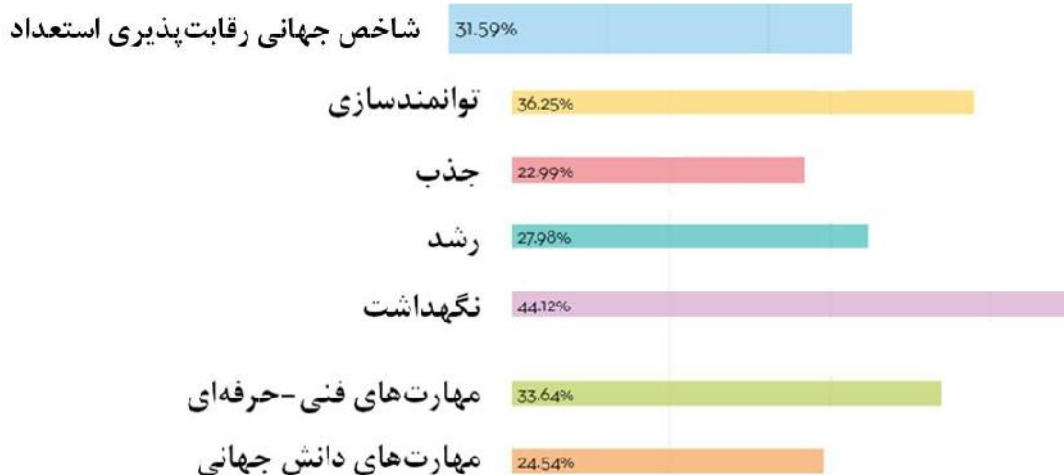
روش سنجش زیرشاخص جذب

زیرشاخص جذب، شامل مفاهیم باز بودن بیرونی و باز بودن درونی است و خود از تعدادی زیرشاخص تشکیل شده است که در نمودار ۷ قابل مشاهده هستند. زیرشاخص‌های مذکور در نمودار ۸، هر یک با توجه به تعریف خاص خود، با استفاده از نظرسنجی‌های قبلی و یا سایر شاخص‌هایی که قبلاً اندازه‌گیری شده محاسبه می‌شوند.

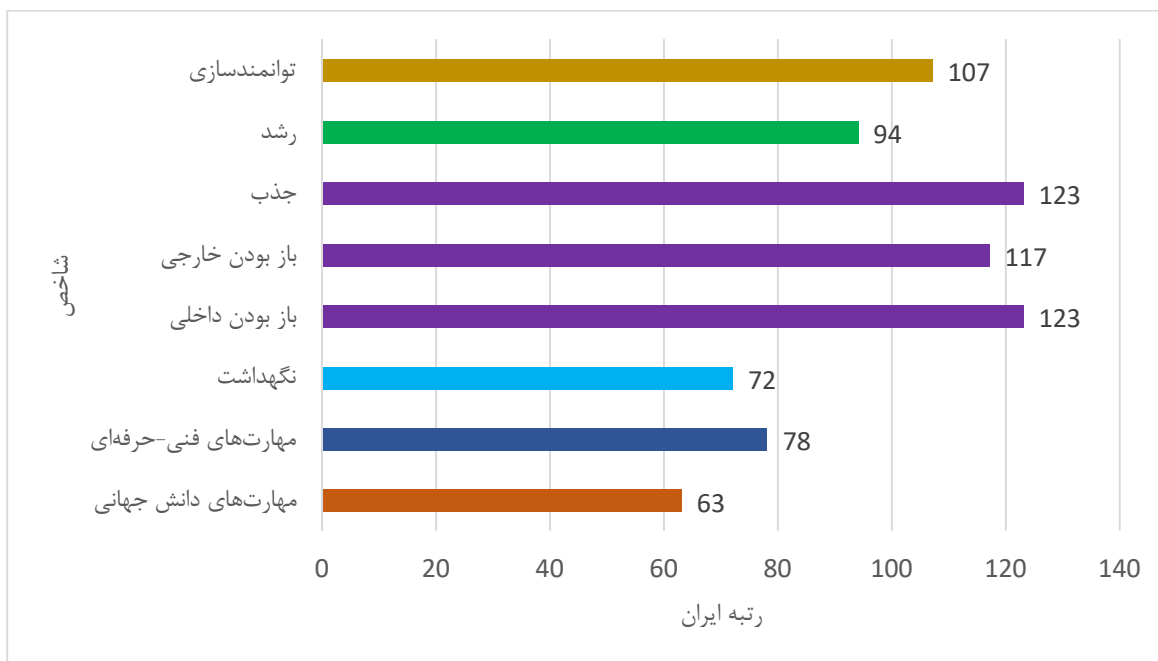
وضعیت ایران در زیر شاخص جذب

کشور ایران طبق گزارش سال ۲۰۱۹، در زیرشاخص جذب بین ۱۲۵ کشور در جایگاه ۱۲۳ قرار دارد و بین ۱۰ کشور آسیای مرکزی و جنوبی نیز آخرین رتبه را کسب کرده است. در شکل زیر کشورهای این گروه به ترتیب مقدار زیرشاخص جذب در سال ۲۰۱۹ نشان داده شده‌اند.

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

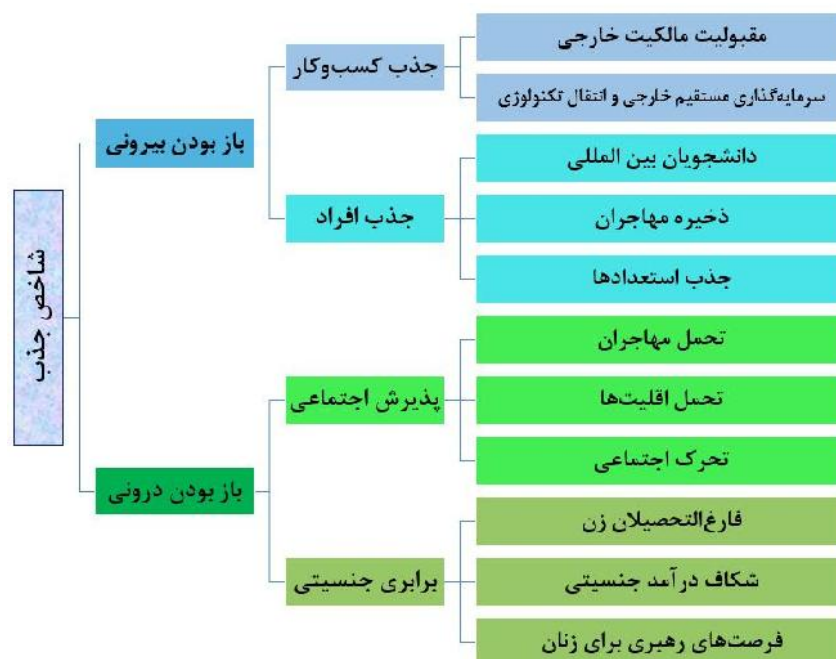

نمودار ۵- مقدار هر یک از زیرشاخص‌های شاخص جهانی رقابت پذیری استعداد برای ایران در سال ۲۰۱۹

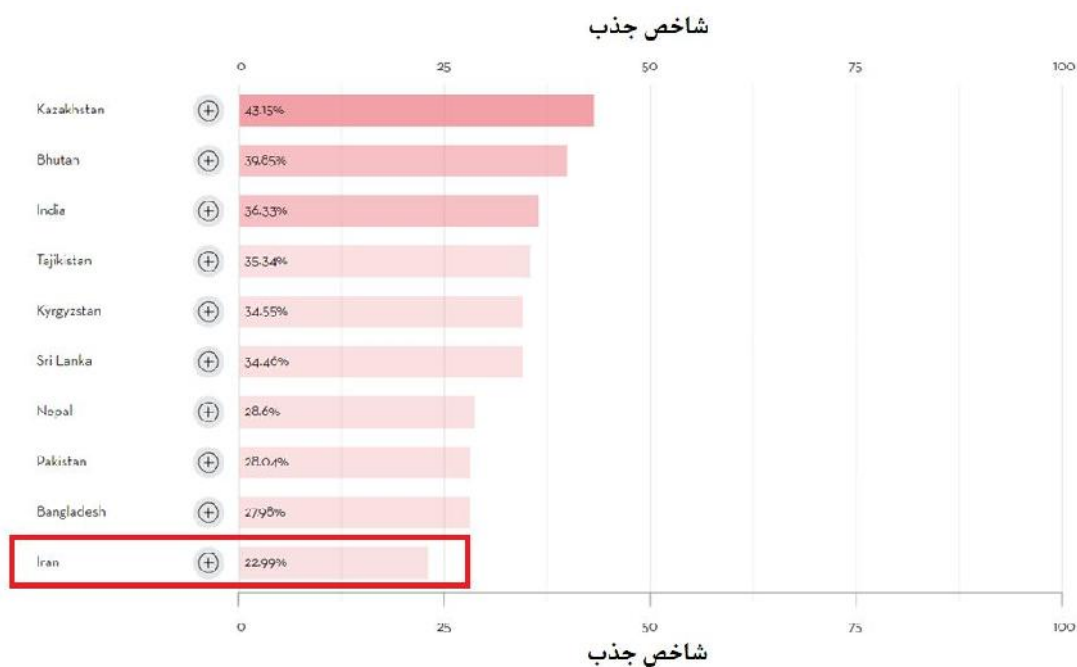

نمودار ۶- رتبه ایران در هر یک از زیرشاخص‌های شاخص جهانی رقابت پذیری استعداد در سال ۲۰۱۹

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار 7 - زیرشاخص‌های شاخص جذب

نمودار 8 - مقدار زیرشاخص جذب ایران در مقایسه با سایر کشورهای آسیای مرکزی و جنوبی

جمع‌بندی

شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد به منظور اندازه‌گیری توان کشورها در رقابت بر سر استعدادها در سال ۲۰۱۳ ایجاد شده و تا کنون شش نسخه از آن منتشر شده است. مدل اندازه‌گیری این شاخص یک مدل ورودی - خروجی است که ترکیبی از ارزیابی آنچه را که کشورها برای استعدادها انجام می‌دهند (ورودی‌ها) و آنچه را که به عنوان نتیجه کار خود در ارتباط با استعدادها مشاهده می‌کنند (خروجی‌ها) ارائه می‌کند. طبق این شاخص، در سال ۲۰۱۹، ایران بین ۱۲۵ کشور در جایگاه ۹۷ قرار دارد و بین ۱۰ کشور آسیای مرکزی و جنوبی رتبه ۷ را کسب کرده است. مقایسه مقدار هر یک از زیرشاخص‌های شاخص جهانی رقابت‌پذیری استعداد برای ایران، نشان می‌دهد که زیرشاخص جذب کمترین امتیاز و زیرشاخص نگهداشت بیش‌ترین امتیاز را داراست. قوت نسبی ایران در زیرشاخص نگهداشت می‌تواند ماحصل سیاست‌گذاری هدفمند در این راستا و برنامه‌های بنیاد ملی نخبگان باشد. وضعیت ایران در زیرشاخص جذب، لزوم توجه بیشتر به این موضوع، در سیاست‌های کلی و همچنین در استراتژی‌ها و برنامه‌ها را مشخص می‌کند. لازم به ذکر است که زیرشاخص جذب تنها شامل جذب افراد خارجی نبوده و جذب کسب و کار از خارج و همچنین پذیرش اجتماعی و تحمل اقلیت‌ها را که به عنوان باز بودن درونی مطرح هستند، دربر می‌گیرد.

۵. نگاهی به آمارهای کلی مهاجرت دانشجویی ایران

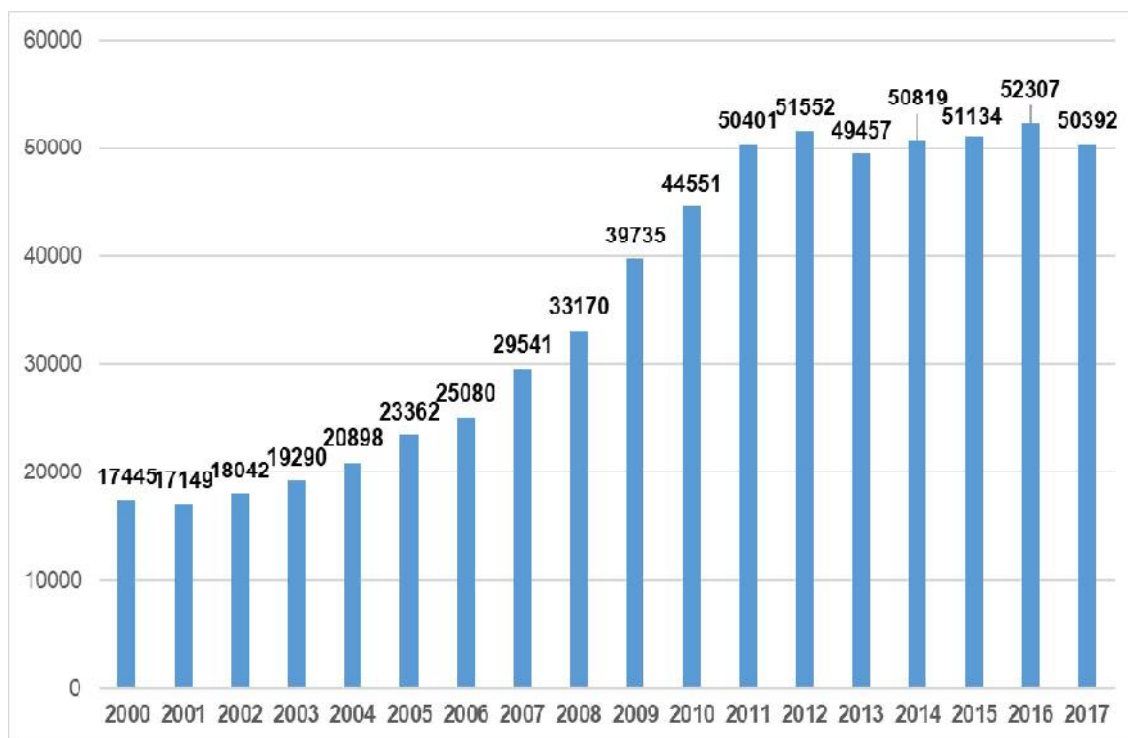
در این بخش، آمار کلی دانشجویان بین‌المللی ایران ارائه می‌گردد و همچنین روند تغییرات تعداد دانشجویان ایرانی در خارج از کشور در برخی مقاصد مهم این گروه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

آمار کلی دانشجویان بین‌المللی ایران

تعداد دانشجویان ایران در خارج از کشور در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ در نمودار ۹ نشان داده شده است. همانگونه که مشاهده می‌شود، این تعداد در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ روند افزایشی داشته؛ اما پس از آن در برخی سال‌ها مانند سال ۲۰۱۳ کاهش یافته است و در سال‌های اخیر (از ۲۰۱۲-۲۰۱۷) با نوسانات اندکی در حدود ۵۰۰۰۰ نفر تقریباً ثابت مانده است.

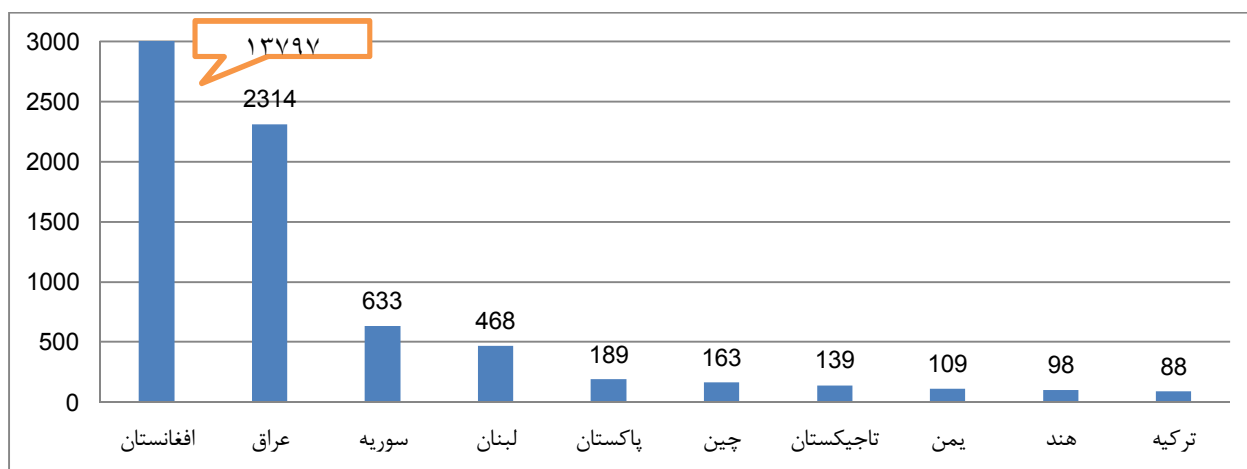

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار ۹- تعداد دانشجویان ایران در خارج از کشور در فاصله ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷ (UIS statistics 2019)

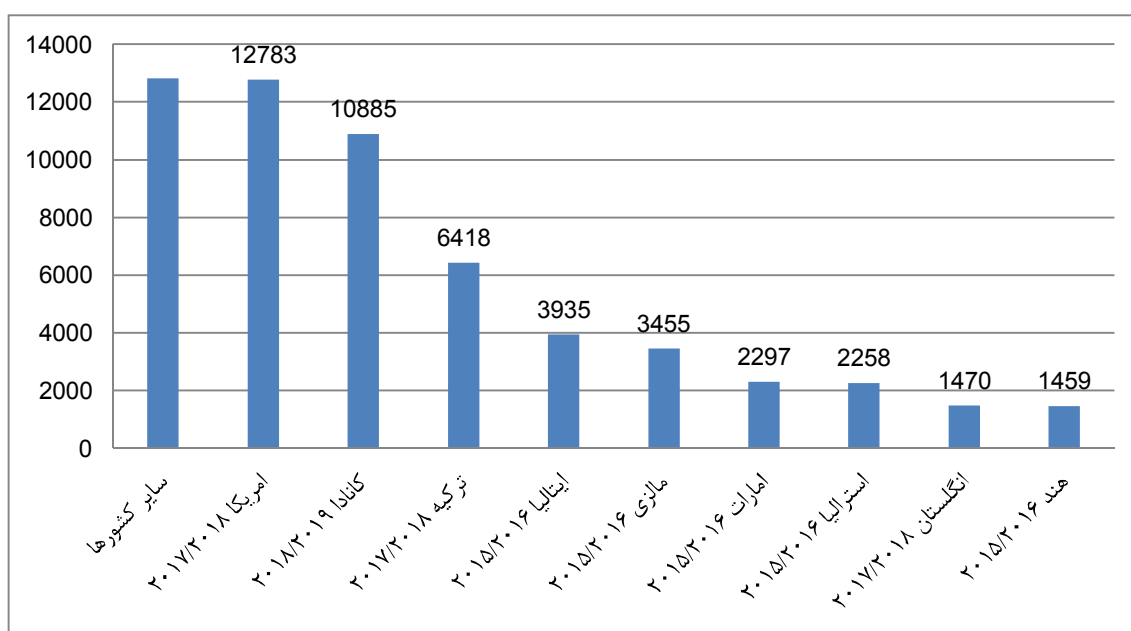
نمودار ۱۰، ده کشور اول مبدأ دانشجویان بین‌المللی ایران را در سال ۲۰۱۷ بر اساس آمار یونسکو نشان می‌دهد. بر این اساس افغانستان با حدود ۱۳,۸۰۰ نفر دانشجوی بیشترین تعداد دانشجو در ایران را دارد. در مجموع، تعداد دانشجویان خارجی در ایران با ملیت این ۱۰ کشور، ۱۷۹۹۸ نفر بوده است.

نمودار ۱۰- تعداد دانشجویان ده مبدأ اصلی مهاجرت دانشجویی به ایران (منبع: UNESCO statistics 2018)

۶. مقاصد مهم دانشجویان بین‌المللی ایران

روند تغییرات تعداد دانشجویان بین‌المللی ایران در مقاصد مهم مهاجرتی این گروه ده مقصد اول دانشجویان بین‌المللی ایرانی بر اساس آخرین آمارهای موجود در نمودار ۹ نشان داده شده است، بیشترین تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا، سپس در کانادا و بعد در ترکیه بوده است. از میان ده مقصد اصلی، روند تعداد دانشجویان ایرانی در برخی کشورها به طور کلی افزایشی و در برخی به طور کلی کاهش یافته است. کشورهای آمریکا، ترکیه، ایتالیا و کانادا روند کلی افزایشی و کشورهای مالزی، امارات، استرالیا انگلستان و هند روند کلی کاهش یافته را تجربه کرده‌اند.

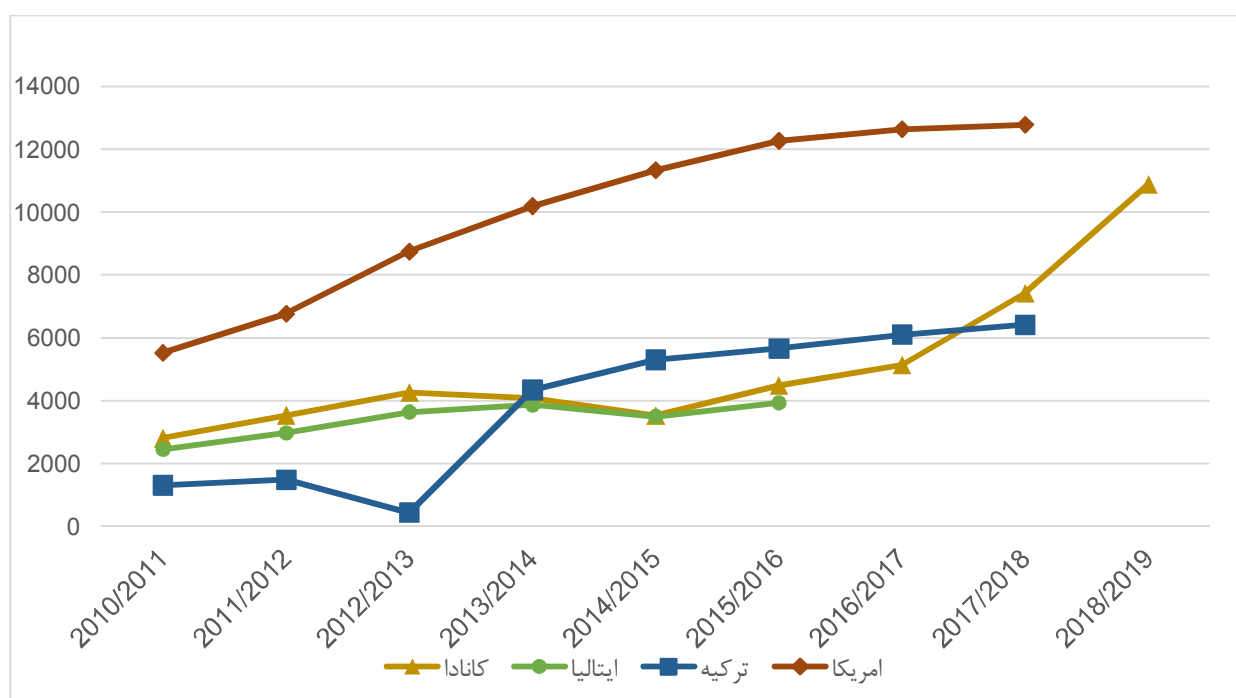
نمودار ۱۱- تعداد دانشجویان بین‌المللی ایران در ده مقصد اول مهاجرتی دانشجویان ایرانی

(منبع: UNESCO statistics 2018، 'Open doors 2018'، Immigration Refugees and Citizenship (HESA 2019، Turk stat 2019، Canada 2019)

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار 12 تعداد دانشجویان ایرانی را در کشورهایی که این روند به طور کلی افزایشی بوده است نشان می‌دهد. شتاب رشد تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا کاهنده بوده و این تعداد در سال‌های اخیر تقریباً ثابت بوده و رشد اندکی داشته است؛

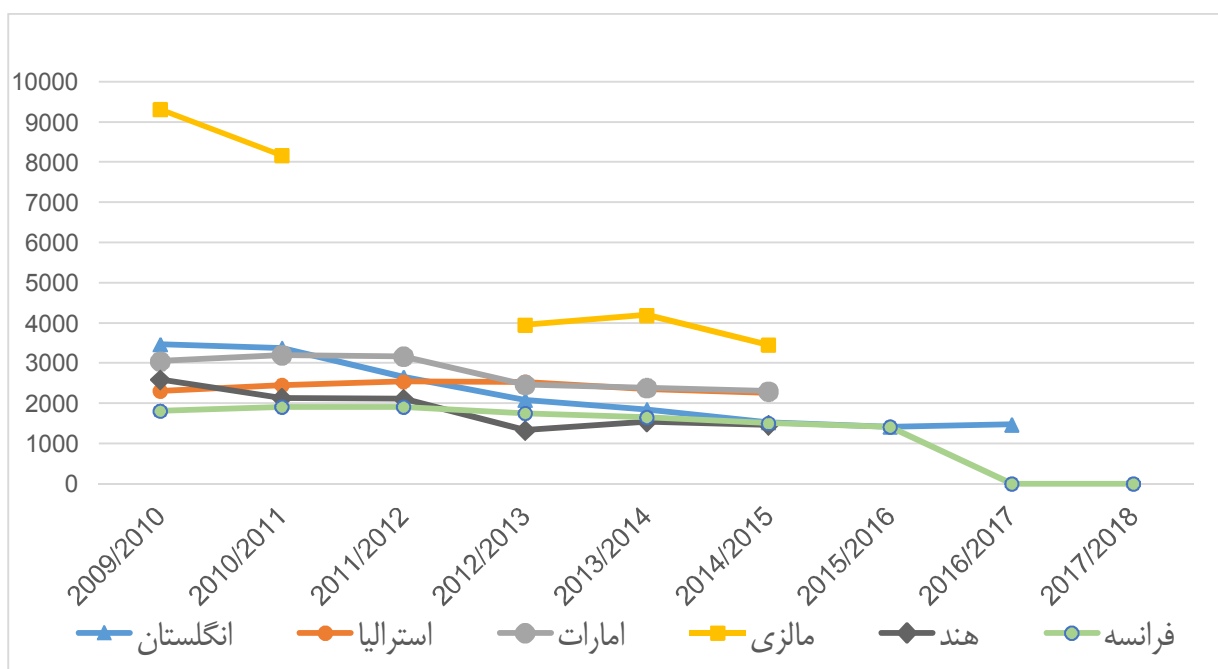
این در حالی است که تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا با رشد نمایی مواجه بوده است. ضمناً تعداد دانشجویان ایرانی در کشور ترکیه نیز رشد قابل توجهی را تجربه کرده است.

نمودار 12 - تعداد دانشجویان ایرانی در مقاصد با روند افزایشی این تعداد

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار ۱۳ تعداد دانشجویان ایرانی را در برخی از کشورهایی که این روند به طور کلی کاهش یافته است، نشان می‌دهد. کشور مالزی کاهش بسیار زیادی در تعداد دانشجویان ایرانی داشته است؛ به طوری که در طول ۶ سال این تعداد با کاهش حدود ۶۲ درصدی مواجه بوده است. همچنین تعداد دانشجویان ایرانی در انگلستان حدود ۵۷ درصد کاهش یافته و از ۳۵۶۳ نفر در سال تحصیلی ۲۰۱۰-۲۰۱۱ به ۱۴۷۰ نفر در سال تحصیلی ۲۰۱۸-۲۰۱۹ رسیده است.

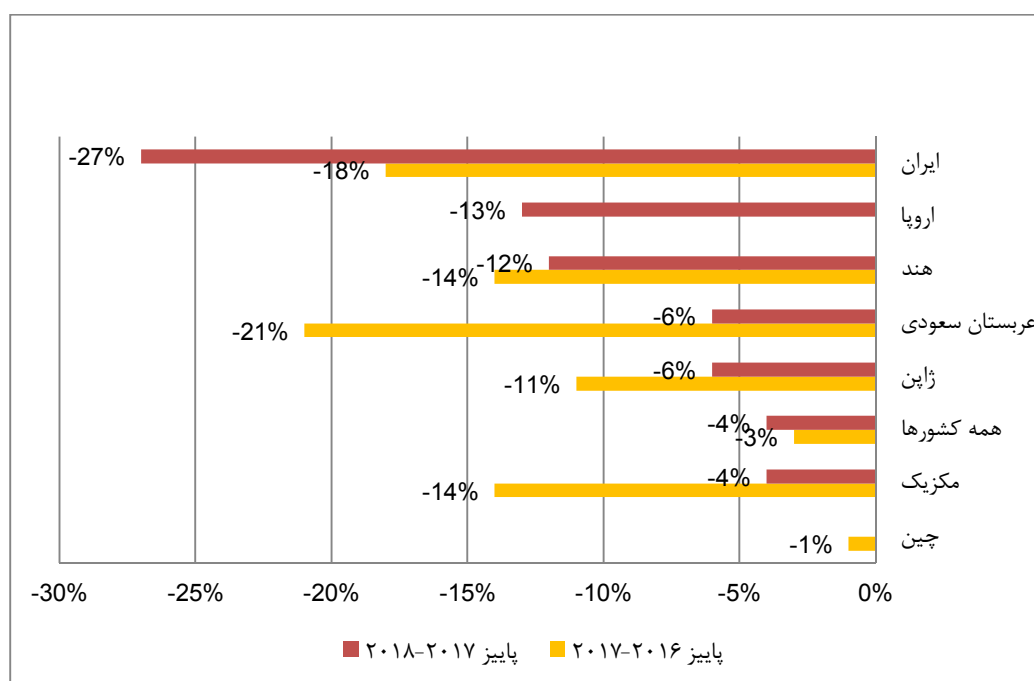
نمودار ۱۳- تعداد دانشجویان ایرانی در مقاصد با روند کاهش این تعداد

دانشجویان ایرانی در آمریکا

تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا در نمودار ۱۲ قابل مشاهده است؛ این تعداد پیوسته روند افزایشی داشته؛ اما در سال‌های اخیر تقریباً ثابت و در حدود ۱۲۵۰۰ مانده است. پس از محدودیت‌های اجتماعی و قانونی که در دوره ریاست جمهوری اخیر آمریکا به وجود آمده، به طور کلی تعداد درخواست‌های پذیرش دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌های این کشور کاهش یافته است. این کاهش به ویژه در میان دانشجویان ایرانی و اروپایی در سال گذشته قابل توجه است؛ به طوری که در خواست‌های پذیرش در دوره‌های تحصیلات تکمیلی در میان دانشجویان ایرانی از پاییز ۲۰۱۷ تا پاییز ۲۰۱۸، با ۲۷ درصد کاهش مواجه بوده است. این مقدار در بازه مشابه سال قبل از آن نیز ۱۸ درصد کاهش بوده است. درصد کاهش درخواست‌ها برای پذیرش در دوره‌های تحصیلات تکمیلی آمریکا در دو سال اخیر برای چند کشور در نمودار ۱۴ نشان داده شده است. این نمودار گویای آن است که تحولات آمریکا بر درخواست‌های تحصیلی دانشجویان ایرانی و هم چنین دانشجویان سایر کشورهای جهان بسیار موثر بوده است.

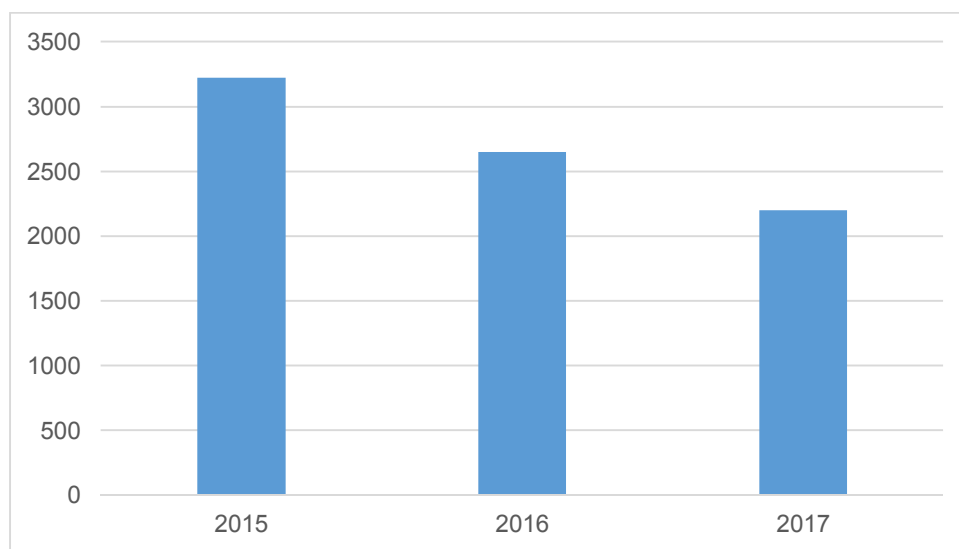
نمودار ۱۵ که تعداد ویزاهای دانشجویی صادر شده برای ایرانیان در آمریکا در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ را نشان می‌دهد، گواه دیگری بر روند کاهشی جذب دانشجویان ایرانی توسط آمریکاست. با توجه به این شکل، تعداد ویزاهای دانشجویی صادر شده آمریکا برای ایرانیان در سال‌های اخیر به ویژه در دوران ترامپ و پس از اعمال محدودیت‌های قانونی مربوط به سفر اتباع تعدادی از کشورهای مسلمان از جمله ایران، کاهش چشمگیری داشته؛ به طوری که بنا بر آمار وزارت کشور آمریکا تعداد ۳۲۲۰ ویزاهای دانشجویی صادر شده برای ایرانیان در سال ۲۰۱۵ به رقم ۲۲۰۰ ویزا در سال ۲۰۱۷ میلادی کاهش یافته است.

یکی دیگر از آمارهای جالب توجه در خصوص دانشجویان ایرانی در آمریکا، تعداد آن‌ها در مقاطع مختلف تحصیلی است. نمودار ۱۶ دانشجویان ایرانی در آمریکا به تفکیک مقطع تحصیلی را نشان می‌دهد؛ با توجه به این نمودار دانشجویان ایرانی در آمریکا بیشتر در مقطع تحصیلات تکمیلی این کشور تحصیل می‌کنند.

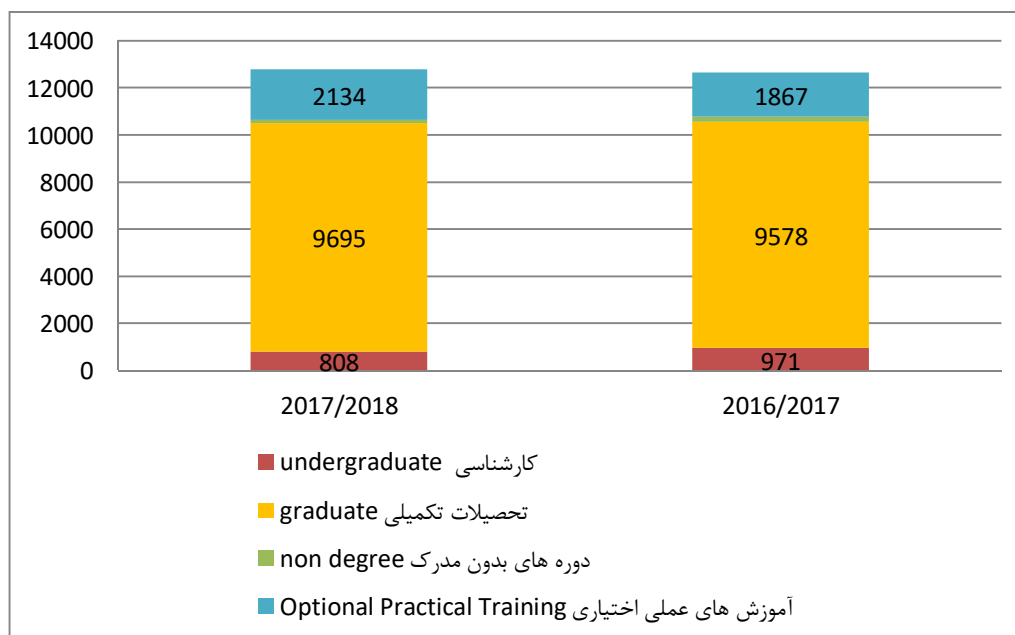

نمودار ۱۴ - درصد کاهش درخواست‌ها برای پذیرش در دوره‌های تحصیلات تکمیلی در آمریکا در دو سال اخیر

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار ۱۵- تعداد ویزاهای دانشجویی صادر شده برای ایرانیان در آمریکا

نمودار ۱۶ - تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا به تفکیک مقطع تحصیلی (منبع: open doors 2018)

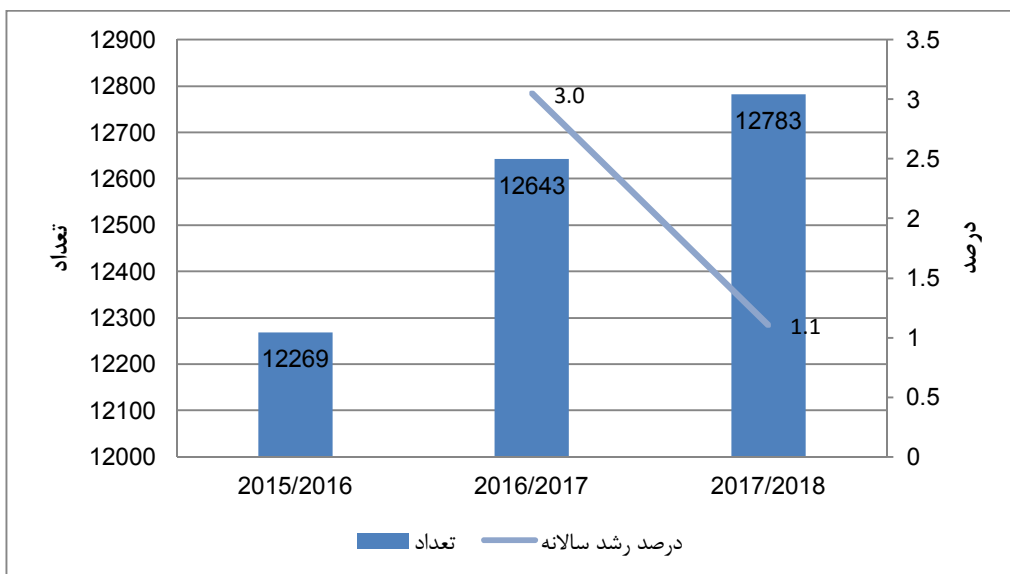
تغییر روند رشد دانشجویان ایرانی در آمریکا و کانادا

همانگونه که در قسمت قبل و با توجه به نمودار 12 ذکر شد، تعداد کل دانشجویان ایرانی در آمریکا پیوسته روند افزایشی داشته است؛ اما در بازه ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ شیب افزایش آن به صورت قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است. جهت بررسی دقیق‌تر این موضوع و مقایسه روند تغییرات تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا با دانشجویان ایرانی در کانادا که برای بسیاری از دانشجویان ایرانی مقصد جایگزین آمریکا محسوب می‌شود، نمودار ۱۷ و نمودار ۱۸ ترسیم شده است. نمودار ۱۷، تعداد و درصد رشد دانشجویان ایرانی در آمریکا در بازه ۲۰۱۵-۲۰۱۶ تا ۲۰۱۷-۲۰۱۸ و نمودار ۱۸، تعداد و درصد رشد دانشجویان ایرانی در کانادا را نشان می‌دهد.

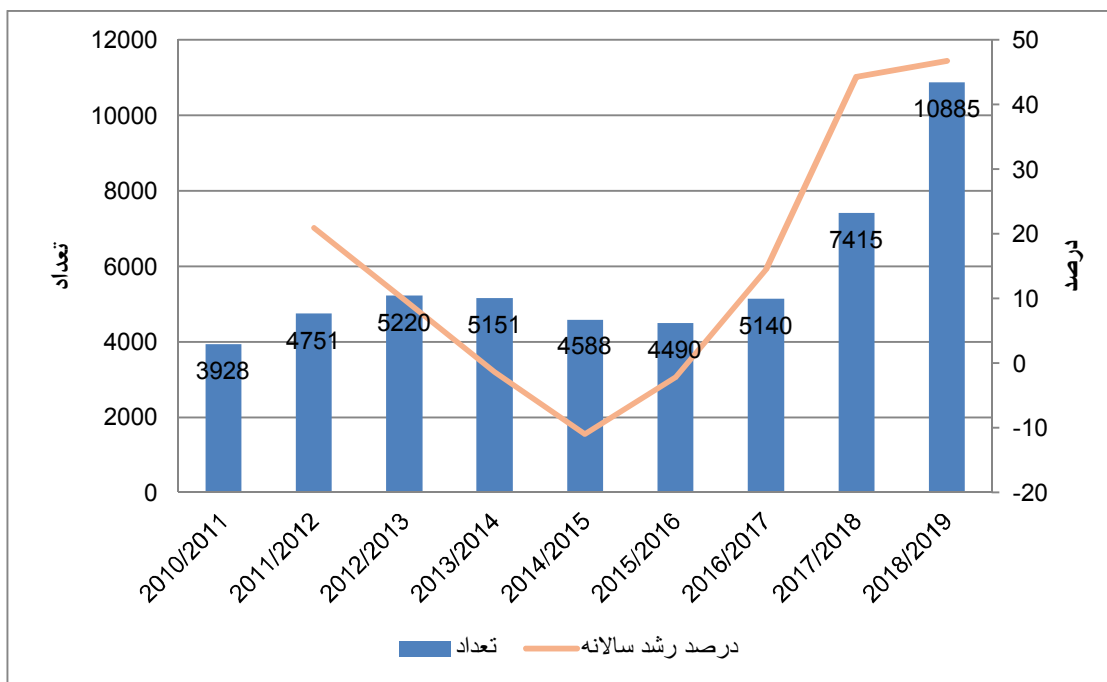
با توجه به نمودار بالا درصد رشد تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا از ۳ درصد در سال ۲۰۱۶-۲۰۱۷ به ۱,۱ درصد در سال ۲۰۱۷-۲۰۱۸ رسیده است. از دیگر سو، با توجه به نمودار ۱۸ مشاهده می‌شود که در سال‌های اخیر تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا رشد چشمگیری داشته است. در سه سال اخیر تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا تقریباً دو برابر شده؛ به طوری که از ۵۱۴۰ نفر در سال ۲۰۱۶ به ۱۰۸۸۵ نفر در سال ۲۰۱۸ رسیده است. در دو سال اخیر تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا سالانه ۴۰ درصد رشد داشته است.

به این ترتیب با توجه به رشدی که تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا داشته، به نظر می‌رسد دانشجویان ایرانی پس از دوره ترامپ کشورهایمانند کانادا را به عنوان مقصد تحصیلی جایگزین آمریکا نموده‌اند. در سه سال اخیر تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا حدود ۲ برابر شده و به بیش از ۱۰ هزار نفر رسیده است؛ در حالی که تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا در حدود ۱۲۵۰۰ نفر ثابت مانده است و ممکن است در سال‌های آینده یا توجه به روند کاهشی صدور ویزا با کاهش نیز مواجه شود. به نظر می‌رسد در سال‌های آتی تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا با ادامه رشد خود از تعداد دانشجویان ایرانی در آمریکا پیشی گیرد.

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار ۱۷- تعداد و درصد رشد دانشجویان ایرانی در آمریکا

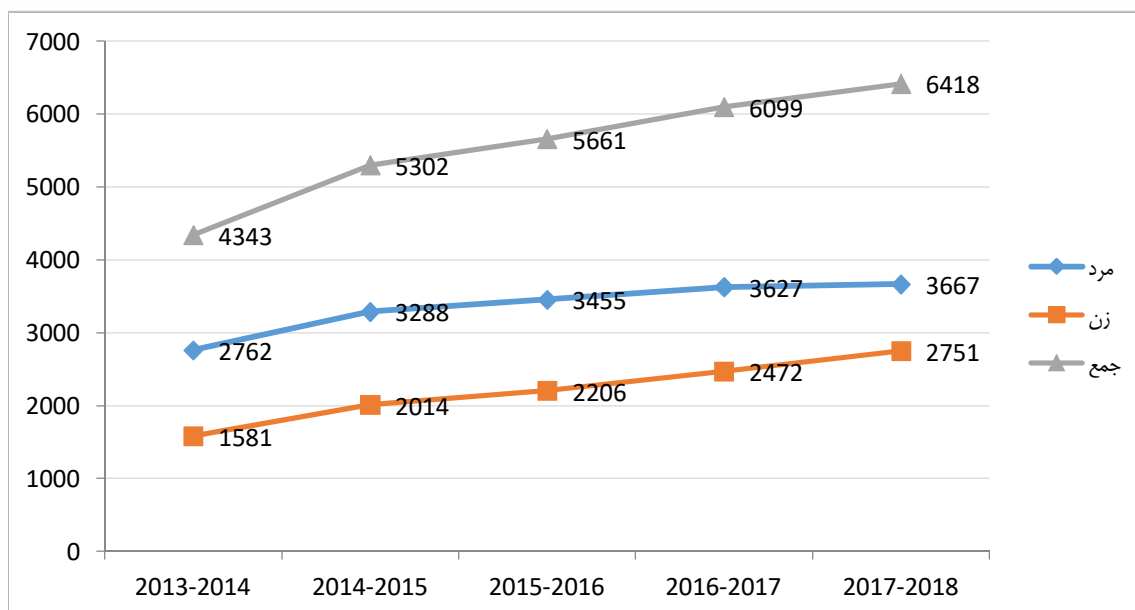
نمودار ۱۸- تعداد و درصد رشد دانشجویان ایرانی در کانادا

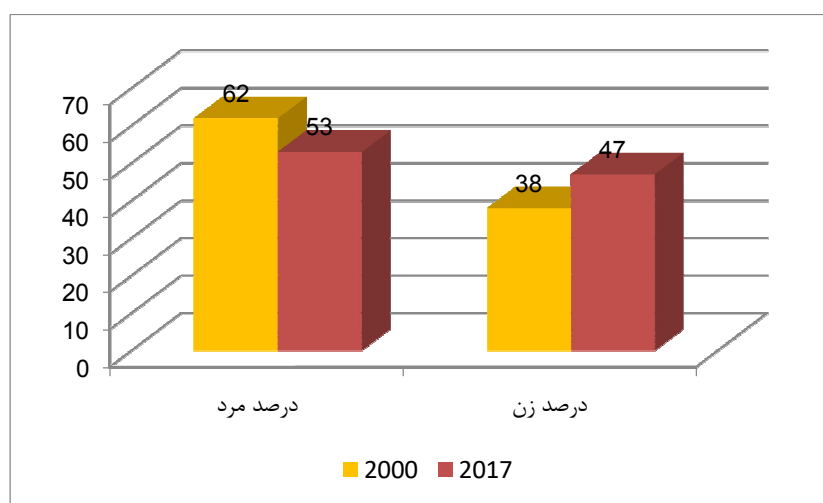
وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

تعداد و ترکیب جنسیتی دانشجویان ایرانی در ترکیه

ترکیه از کشورهایی است که در سال‌های اخیر مورد توجه دانشجویان ایرانی بوده است. تعداد دانشجویان ایرانی در ترکیه از سال تحصیلی ۲۰۱۳-۲۰۱۴ تا سال ۲۰۱۷-۲۰۱۸، ۴۷ درصد رشد داشته است و از ۴۳۴۳ نفر به ۶۴۱۸ نفر رسیده است. رشد تعداد دانشجویان ایرانی زن نسبت به دانشجویان مرد در این کشور بیشتر بوده است. تعداد دانشجویان زن نسبت به مرد از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۷، ۹ درصد افزایش داشته است.

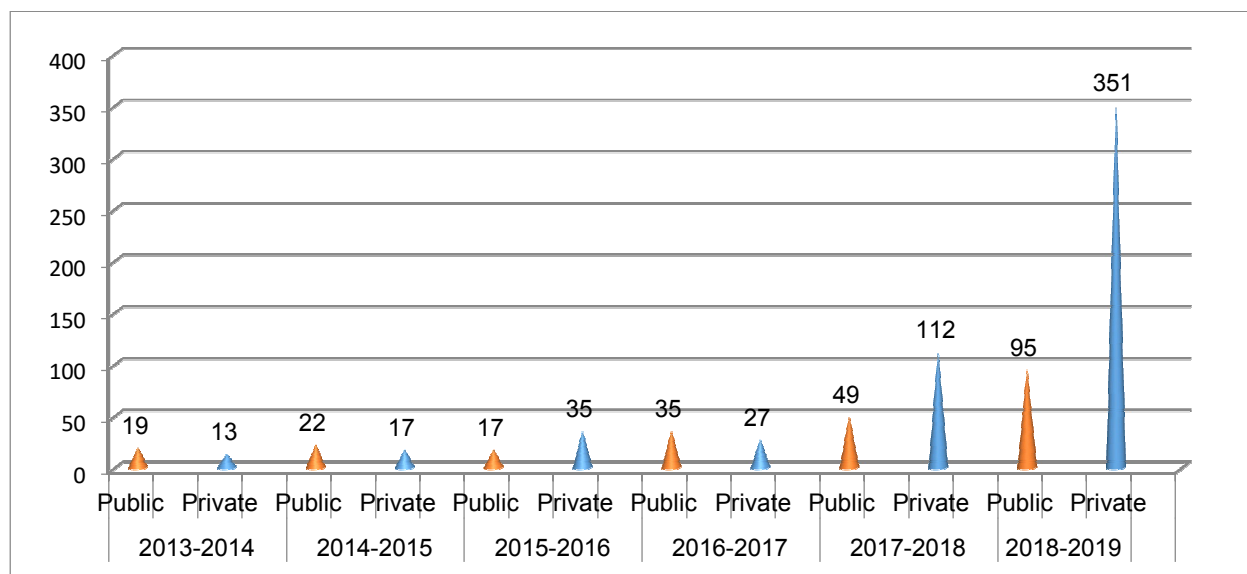
نمودار ۱۹- روند رشد تعداد دانشجویان ایرانی در ترکیه

نمودار ۲۰- تعداد دانشجویان ایرانی در ترکیه به تفکیک جنسیت در سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۱۷

دانشجویان ایرانی در گرجستان

از دیگر کشورهایی که در سال‌های اخیر مورد توجه دانشجویان ایرانی قرار گرفته است کشور گرجستان می‌باشد، با وجود اینکه تعداد دانشجویان ایرانی در این کشور عدد قابل توجهی نیست ولی رشد بالای آن می‌تواند، توجه برانگیز باشد. همان‌طور که در نمودار فوق مشاهده می‌شود از سال ۲۰۱۷ تعداد دانشجویان ایرانی در گرجستان رو به افزایش است و این افزایش نیز بیشتر در دانشگاه‌های خصوصی این کشور اتفاق افتاده است. تعداد دانشجویان ایرانی در دانشگاه‌های خصوصی گرجستان از ۱۹ نفر در سال تحصیلی ۲۰۱۳-۲۰۱۴ به ۳۵۱ نفر در سال تحصیلی ۲۰۱۸-۲۰۱۹ رسیده است. از جمله دلایل احتمالی این امر می‌توان به افزایش تعداد خانوارهای ایرانی مقیم این کشور و توجه بیش از پیش دانشجویان ایرانی به این کشور به عنوان ترانزیت (مقصد میانی) اشاره کرد؛ به این ترتیب که به دلیل سهولت روند مهاجرت از گرجستان به کشورهای اروپایی نسبت به ایران، از آن به عنوان مقصد میانی استفاده می‌شود.

نمودار ۲۱- تعداد دانشجویان ایرانی در گرجستان

جمع‌بندی

تعداد دانشجویان ایران در خارج از کشور در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ روند افزایشی و در فاصله ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۷ نوسان اندکی داشته و در بازه ۵۰ هزار تا ۵۲ هزار و ۴۰۰ نفر باقی مانده است. این تعداد در سال ۲۰۱۷، ۵۰۳۹۲ نفر بوده است. از دیگر سو تعداد دانشجویان خارجی داخل ایران در سال ۲۰۱۷، نزدیک به ۱۸ هزار نفر با احتساب بیش از ۱۳ هزار نفر از افغانستان بوده است.

مقاصدی که بیشترین تعداد دانشجویان ایرانی را در سال‌های اخیر در خود جای داده‌اند، به ترتیب تقریبی تعداد دانشجوی ایرانی در آن‌ها عبارتند از: آمریکا، کانادا، ترکیه، ایتالیا، مالزی، امارات، استرالیا، انگلستان و هند. از میان این کشورها، روند تعداد دانشجویان ایرانی در برخی کشورها حدوداً از سال ۲۰۰۹ به بعد به طور کلی افزایشی و در برخی به طور کلی کاهش یافته است. کشورهای آمریکا، ترکیه، ایتالیا و کانادا روند کلی افزایشی و کشورهای مالزی، امارات، استرالیا انگلستان و هند روند کلی کاهش را تجربه کرده‌اند.

کشور آمریکا مقصد مهمی است که تعداد دانشجویان ایرانی آن به صورت پیوسته افزایش داشته است؛ اما در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ این افزایش با شیبی بسیار کمتر از قبل اتفاق افتاده است؛ چرا که تعداد ویزاهای دانشجویی صادر شده در این سال‌ها کاهش داشته است. ضمناً تعداد درخواست‌ها برای پذیرش در دوره‌های تحصیلات تکمیلی در آمریکا در دو سال اخیر به صورت قابل ملاحظه‌ای کاهش داشته است. این کاهش نه فقط برای ایران بلکه برای سایر کشورها نیز اتفاق افتاده است. این موضوع را می‌توان با توجه به سیاست‌های مهاجرتی ترامپ و به طور خاص سیاست‌هایی که در جهت اعمال فشار به ایران در پیش گرفته است تبیین نمود. روی دیگر این سکه، افزایش قابل ملاحظه تعداد دانشجویان ایرانی در کانادا در سه سال اخیر است؛ که نشان از انتخاب کانادا به جای آمریکا توسط بسیاری از مهاجران دانشجویی ایران دارد.

مسئله حائز اهمیت دیگر، افزایش چشمگیر دانشجویان ایرانی در کشورهای ترکیه و گرجستان است که همسایه ایران هستند و مهاجرت به آن‌ها به نسبت آمریکا، کانادا و برخی دیگر از کشورهای اروپایی سهولت بیشتری دارد.

۷. نتایج اولیه پیمایش میل به مهاجرت در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ۱۳۹۰ و بعد از

آن

در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۰ پرسش‌نامه‌ای جهت سنجش میل به مهاجرت در میان دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ۱۳۹۰ و بعد از آن توسط رصدخانه مهاجرت ایران طراحی و به صورت آنلاین اجرا گردید. تاکنون ۹۲۰ نفر در پیمایش مذکور شرکت کرده‌اند. گزارش اولیه مشخصات افراد شرکت‌کننده در پیمایش مذکور و برخی نتایج حاصل از آن به شرح ذیل است:

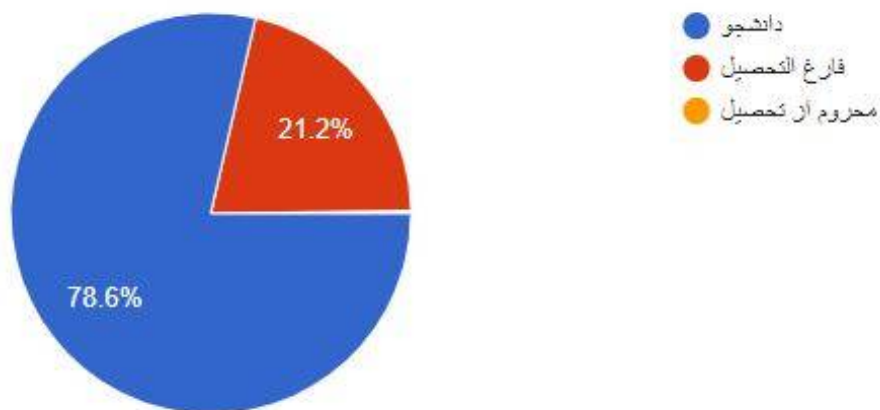
مشخصات افراد شرکت‌کننده در پیمایش دانشجویان

جنسیت

ترکیب جنسیتی افراد شرکت‌کننده به صورت نسبت تقریباً برابر بین زنان و مردان، با سهم ۴۸ درصدی مردان و ۵۲ درصدی زنان بوده است.

وضعیت تحصیلی

از میان ۹۲۰ شرکت‌کننده، ۷۲۳ نفر دانشجو، ۱۹۵ نفر فارغ‌التحصیل بعد از سال ۱۳۹۰ و ۲ نفر محروم از تحصیل بوده‌اند. درصد افراد هر یک از این گروه‌ها نسبت به کل شرکت‌کنندگان در نمودار ۲۲ قابل مشاهده است.

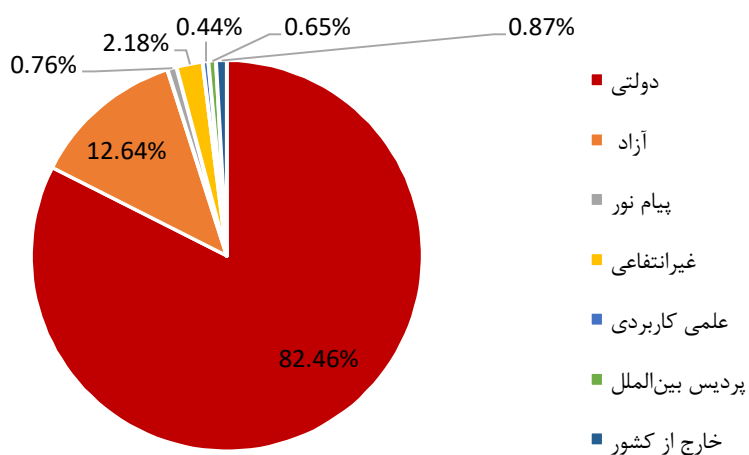

نمودار ۲۲- شرکت‌کنندگان در پیمایش دانشجویان به تفکیک وضعیت تحصیلی

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

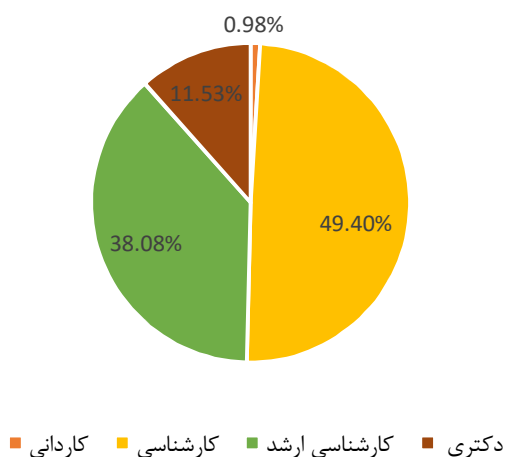
نوع دانشگاه

اکثر شرکت‌کنندگان، یعنی حدود ۸۲ درصد آن‌ها، فارغ‌التحصیل یا مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های دولتی بوده‌اند. شرکت‌کنندگان در پیمایش به تفکیک نوع دانشگاه در نمودار ۲۳ نشان داده شده‌اند.

نمودار ۲۳- شرکت‌کنندگان در پیمایش دانشجویان به تفکیک نوع دانشگاه

مقطع تحصیلی

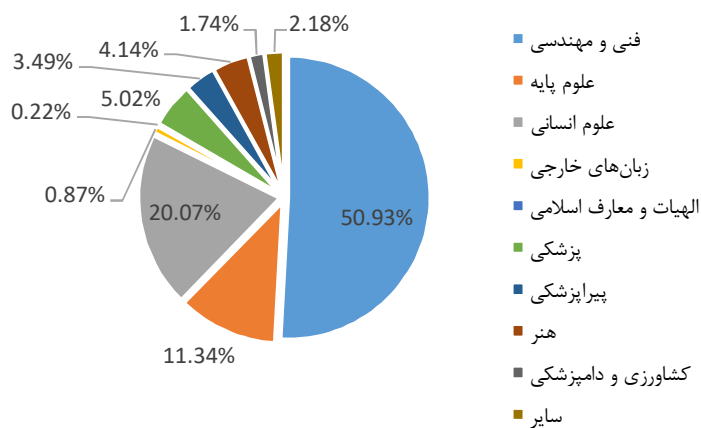
نمودار ۲۴- شرکت‌کنندگان در پیمایش دانشجویان به تفکیک مقطع تحصیلی

در خصوص مقطع تحصیلی افراد شرکت‌کننده، درصد افراد مشغول به تحصیل یا فارغ‌التحصیل از هر مقطع به نسبت کل شرکت‌کنندگان، در نمودار ۲۴ نشان داده شده است. نزدیک به نیمی از شرکت‌کنندگان مشغول به تحصیل یا فارغ‌التحصیل مقطع کارشناسی بوده‌اند.

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

گروه رشته تحصیلی

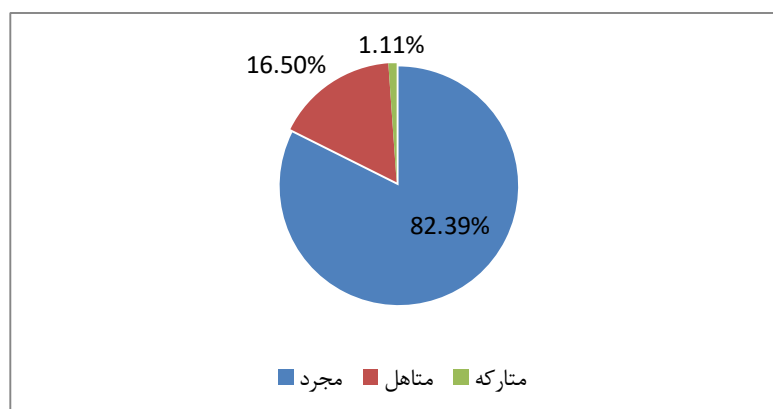
نمودار ۲۵ قابل مشاهده است، بیش از نیمی از شرکت‌کنندگان از گروه رشته فنی و مهندسی و حدود ۲۰ درصد آن‌ها از گروه علوم انسانی بوده‌اند.

نمودار ۲۵- شرکت‌کنندگان در پیمایش دانشجویان به تفکیک گروه رشته تحصیلی

وضعیت تأهل

اکثر شرکت‌کنندگان در پیمایش، یعنی حدود ۸۲ درصد آن‌ها مجرد بوده‌اند.

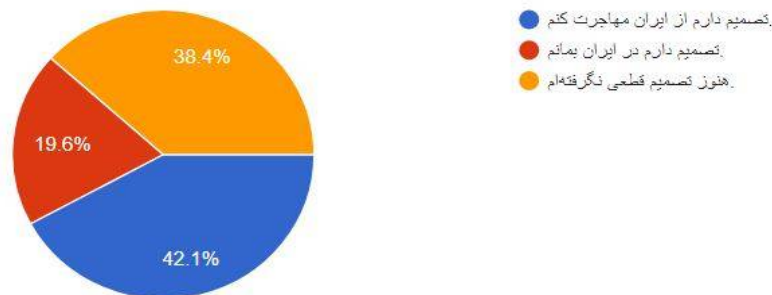
نمودار ۲۶- شرکت‌کنندگان در پیمایش دانشجویان به تفکیک وضعیت تأهل

۸. برخی نتایج حاصل از پیمایش دانشجویان

در این قسمت برخی نتایجی که تاکنون از پیمایش دانشجویان به دست آمده است، مورد بررسی قرار می‌گیرد. تحلیل‌های مفهومی و آماری عمیق‌تر پس از اتمام اجرای پیمایش و طی نسخه‌های بعدی گزارش ارائه خواهد شد.

تصمیم مهاجرتی

۱۸۰ نفر از میان ۹۲۰ نفر شرکت‌کننده در پیمایش، در پاسخ به این سوال که "تصمیم شما در خصوص مهاجرت از ایران چیست؟"، اعلام کرده‌اند که تصمیم دارند در ایران بمانند؛ ۳۵۳ نفر (۳۸,۴٪ از افراد) گفته‌اند که در این خصوص مردد هستند و ۳۸۷ نفر (۴۲,۱٪ از افراد) اعلام کرده‌اند که تصمیم دارند از ایران مهاجرت کنند. توزیع این گروه‌ها در نمودار ۲۷ نشان داده شده است.

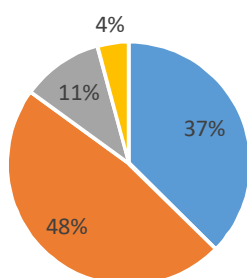
نمودار ۲۷ - پاسخ شرکت‌کنندگان به سوال "تصمیم شما در خصوص مهاجرت از ایران چیست؟"

کانال مهاجرتی و علت اصلی مهاجرت

از افرادی که تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور گرفته‌اند و یا در این خصوص مردد هستند، یعنی از ۸۰,۵٪ شرکت‌کنندگان، در خصوص کانال مهاجرتی (یا کانال احتمالی مهاجرتی) و انگیزه اصلی مهاجرت (یا مهاجرت احتمالی) آن‌ها سوال شده است. پاسخ‌های این سوالات در نمودار ۲۸ تا نمودار ۳۱ نشان داده شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، توزیع انگیزه اصلی مهاجرت و کانال مهاجرتی در این دو گروه تفاوت قابل توجهی ندارد و در هر دو گروه نزدیک به نیمی از افراد انگیزه اصلی مهاجرت خود را اقتصادی/کاری اعلام کرده‌اند.

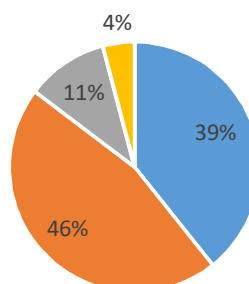
نکته بسیار مهمی که از مقایسه انگیزه‌های اصلی مهاجرت و کانال‌های مهاجرتی به دست می‌آید، این است که با این که درصد قابل توجهی از افراد، یعنی نزدیک به نیمی از آن‌ها انگیزه اصلی مهاجرت خود را اقتصادی/کاری اعلام کرده‌اند؛ اما کانال مهاجرتی، برای حدود ۶۷ درصد افراد مهاجرت تحصیلی، با دریافت بورس است.

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

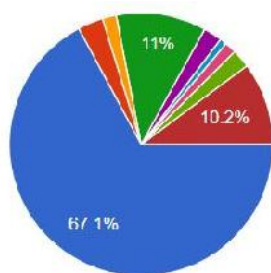
سایر ■ سیاسی/فرهنگی/مذهبی ■ اقتصادی/کاری ■ علمی/پژوهشی

نمودار ۲۹- انگیزه اصلی مهاجرت در افرادی که در خصوص مهاجرت از ایران مردد هستند

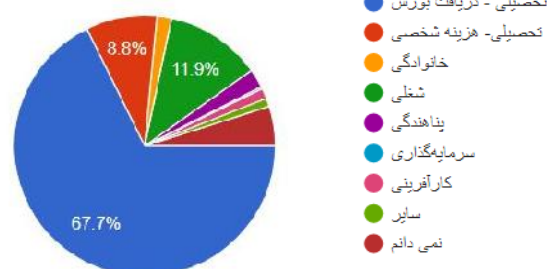

سایر ■ سیاسی/فرهنگی/مذهبی ■ اقتصادی/کاری ■ علمی/پژوهشی

نمودار ۲۸- انگیزه اصلی مهاجرت در افرادی که تصمیم به مهاجرت از ایران دارند

نمودار ۳۰- کانال مهاجرتی افرادی که در خصوص مهاجرت از ایران مردد هستند

نمودار ۳۱- کانال مهاجرتی افرادی که تصمیم به مهاجرت از ایران دارند

میل، برنامه و اقدام به مهاجرت

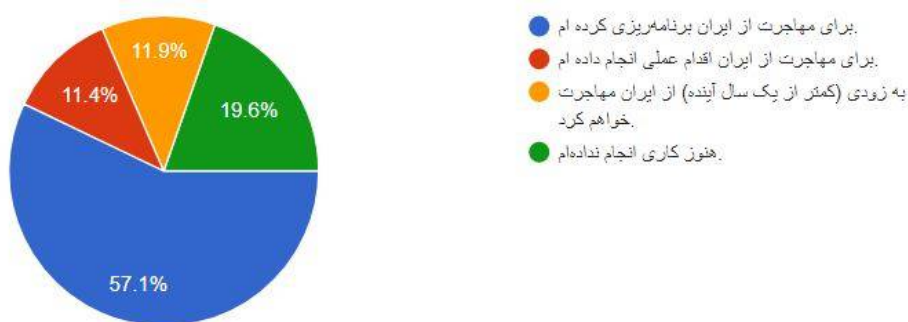
افرادی که تصمیم به مهاجرت می‌گیرند، در عملی کردن تصمیم خود متفاوت هستند؛ تصمیم برخی صرفاً در تمایل آنان نسبت به این موضوع خلاصه می‌شود و در این جهت حتی برنامه مشخصی هم ندارند. برخی نیز برای مهاجرت برنامه‌ریزی می‌کنند، اما هیچ اقدام عملی در راستای آن انجام نمی‌دهند. افرادی هم هستند که در این جهت اقدام عملی انجام داده‌اند اما این که حداکثر تا یک سال آینده مهاجرت خواهند کرد، برایشان محرز نشده‌است؛ بنابراین می‌توان عملیاتی کردن تصمیم مهاجرتی را به طیفی ۴ بخشی تقسیم کرد: (۱) میل - (۲) برنامه - (۳) اقدام و (۴) مهاجرت در کمتر از یک سال آینده. جهت سنجش این که توزیع افرادی که اعلام کرده‌اند که تصمیم به مهاجرت از ایران دارند، در این طیف به چه صورت است و تا چه حد تصمیم خود را عملی کرده‌اند، از آنان خواسته شده که یکی از گزینه‌های زیر را به عنوان توصیفی از وضعیت خود انتخاب کنند:

- ۱) برای مهاجرت از ایران برنامه‌ریزی کرده‌ام.
- ۲) برای مهاجرت از ایران اقدام عملی انجام داده‌ام.
- ۳) به زودی (کمتر از یک سال آینده) از ایران مهاجرت خواهم کرد.
- ۴) هنوز کاری انجام نداده‌ام.

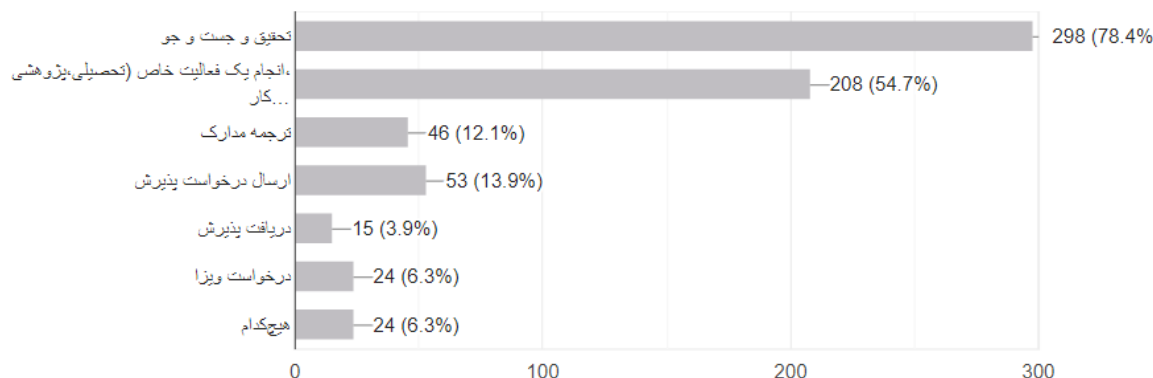
مصدق گزینه ۴ افرادی هستند که تنها میل به مهاجرت دارند و در این جهت حتی برنامه‌ریزی هم نکرده‌اند و گزینه‌های ۱ تا ۳ مراتب بعدی عملیاتی کردن تصمیم را نشان می‌دهند. درصد افرادی که هر یک از گزینه‌های مذکور را انتخاب کرده‌اند در نمودار ۳۲ نشان داده شده است. همانگونه که در این نمودار مشاهده می‌شود، ۱۹٫۶٪ از افراد گزینه ۴ (هنوز کاری انجام نداده‌ام) و ۵۷٫۱٪ از افراد گزینه ۱ (برای مهاجرت از ایران برنامه‌ریزی کرده‌ام) را انتخاب کرده‌اند؛ از جمع این دو مقدار می‌توان دریافت که اکثر افراد، یعنی ۶۷٫۷ درصد آن‌ها، هیچ اقدام عملی در جهت تصمیم خود انجام نداده‌اند.

در سوالی دیگر که در راستای موضوع مورد بحث از افرادی که تصمیم به مهاجرت دارند پرسیده شده، برخی از مواردی که معمولاً جهت عملی شدن تصمیم به مهاجرت انجام می‌شود، نام برده شده و از آن‌ها خواسته شده است که مشخص کنند کدام موارد را انجام داده‌اند. ۷۸٫۴٪ افراد تحقیق و جست‌وجو که یکی از اقدامات ساده و بسیار اولیه جهت مهاجرت است و ۵۴٫۷٪ از آن‌ها یک فعالیت خاص تحصیلی یا علمی یا پژوهشی را با هدف مهاجرت انجام داده‌اند؛ اما با گذر از این دو مورد و رسیدن به مواردی که اقدامات جدی‌تری برای مهاجرت محسوب می‌شود، درصد‌های بسیار پایین‌تری را شاهد هستیم؛ به عنوان مثال تنها ۱۳٫۹٪ از افراد درخواست پذیرش خود را ارسال کرده‌اند. نمودار ۳۳ پاسخ افراد به سوال مذکور را نشان می‌دهد.

نمودار ۳۲: توزیع افرادی که تصمیم به مهاجرت گرفته‌اند طبق داشتن میل، برنامه یا اقدام جهت مهاجرت

وضعیت ایران در مهاجرت‌های بین‌المللی دانشجویان

نمودار ۳۳- درصد افراد مصمم برای مهاجرت در اقدامات انجام شده برای مهاجرت

عوامل موثر بر تمایل دانشجویان به مهاجرت از ایران و یا ماندن در کشور

یکی از اهداف پیمایش دانشجویان، سنجش میزان تاثیر عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بر تمایل دانشجویان نسبت به مهاجرت به خارج از کشور و یا ماندن در ایران بوده است. بدین منظور تعدادی عامل در اختیار مخاطب گذاشته شده و از او خواسته شده است که مشخص کند، آن عامل بر ماندن وی در ایران موثر است یا مهاجرت وی از کشور؛ و ضمناً به میزان تأثیر هر عامل در قالب طیف لیکرت امتیاز دهد. از تجمیع امتیازات داده شده به هر عامل، میزان اهمیت عوامل در تمایل افراد به مهاجرت از ایران به ترتیب زیر بدست آمده است:

ردیف	عامل
1	ناامیدی از اصلاح امور کشور
2	سطح درآمد و تناسب آن با هزینه‌ها
3	امکان پیشرفت شغلی
4	نظم و قانون‌مداری جامعه
5	علاقه به کسب سابقه تحصیلی یا کاری در خارج
6	شایسته‌سالاری
7	امکان یافتن شغل
8	میل به تجربه زندگی در خارج
9	شیوه حکمرانی و مملکت‌داری
10	بورسیه آموزشی و پژوهشی
11	شرایط زیست محیطی
12	عوامل غیرمالی شغل مثل تناسب با رشته و اثرگذاری

ردیف	عامل
13	دغدغه آینده فرزندان
14	چهره بین‌المللی و رابطه با سایر کشورها
15	امکان شاد زندگی کردن
16	تحریم بودن ایران
17	سلامت اخلاقی جامعه
18	آزاد بودن در اندیشه و رفتار
19	کاربردی شدن نتایج تحقیقات
20	سطح علمی دانشگاه و اساتید
21	تفاوت سبک زندگی در ایران و خارج
22	جو فرهنگی و سیاسی دانشگاه
23	امکان کارآفرینی و ایجاد استارت‌آپ
24	چالش عقیدتی سیاسی با گفتمان رسمی کشور
25	امکان بروز عقاید مذهبی
26	دسترسی آزاد به فضای مجازی
27	حضور دوستان و هم‌دوره‌ای‌ها در خارج
28	موج مهاجرت در جامعه
29	حضور خانواده و فامیل در خارج

جمع‌بندی

از میان ۹۲۰ نفر شرکت‌کننده در پیمایش سنجش میل به مهاجرت دانشجویان که در اواخر سال ۱۳۹۷ برگزار شده است؛ گروهی که تصمیم قطعی دارند از ایران مهاجرت کنند با ۴۲,۱٪ بیش‌ترین نسبت را به خود اختصاص داده‌اند و گروهی که اعلام کرده‌اند به صورت قطعی تصمیم دارند در ایران بمانند با ۱۹,۶٪ کم‌ترین فراوانی را دارند. نسبت‌های به دست آمده حاکی از میل به مهاجرت نسبتاً قابل توجه در میان افراد شرکت‌کننده در این پیمایش است.

یکی از مسائلی که پس از ارزیابی تصمیم مهاجرتی افراد مطرح می‌شود، میزان عملی کردن این تصمیم است؛ با سوال از افرادی که تصمیم قطعی به مهاجرت دارند، مشخص شده است که درصد کمی از افراد تصمیم خود را به صورت بسیار جدی پیگیری کرده‌اند. این از طرفی نوید بخش این است که احتمالاً درصد کمی از افرادی که اعلام

کرده‌اند تصمیم به مهاجرت دارند و یا از ایران مهاجرت خواهند کرد. از طرف دیگر نشان می‌دهد احتمالاً تعدادی از افرادی که در ایران خواهند ماند با احساس ناکامی به زندگی خود در ایران ادامه می‌دهند. در خصوص عوامل انگیزاننده برای مهاجرت، با سوال از کل افراد مورد بررسی، فارغ از تصمیم مهاجرتی آنان، ناامیدی از اصلاح امور بیش‌ترین امتیاز را در انگیزانندگی برای مهاجرت داشته است. در رتبه‌های دوم و سوم نیز سطح درآمد و تناسبش با هزینه‌ها و امکان پیشرفت شغلی (نه امکان یافتن شغل، بلکه امکان پیشرفت در شغل) قرار گرفته است. فارغ از اینکه چه درصدی از این افراد در آینده واقعاً مهاجرت خواهند کرد، رتبه اول ناامیدی از اصلاح امور در انگیزه دادن به افراد برای مهاجرت در میان ۳۰ عامل، خود گویای احساس نسل جوان نسبت به وضعیت کشور و امید به اصلاح آن است؛ حال آسیب‌شناسی این موضوع و راهکارهای آن خود پژوهشی دیگر و مجالی دیگر می‌طلبد.

در ارتباط با انگیزه اصلی مهاجرت افراد سوالاتی دیگر به صورت کلی و بدون نام بردن از عامل خاص، از افرادی که تصمیم قطعی ندارند در ایران بمانند پرسیده شده است. در پاسخ به این سوال گروهی که عوامل اقتصادی/کاری را به عنوان انگیزه اصلی مهاجرت خود اعلام کرده‌اند بیش‌ترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. بررسی این سوال در کنار سوالاتی که در خصوص کانال اصلی مهاجرتی افراد پرسیده شده است نتیجه بسیار حائز اهمیت بدست می‌دهد: اکثر افراد شرکت‌کننده تصمیم دارند از کانال تحصیلی مهاجرت کنند، اما عوامل اقتصادی/کاری و نه عوامل علمی/پژوهشی بیش‌ترین انگیزه افراد برای مهاجرت بوده است. این یعنی تعدادی از افرادی که به صورت تحصیلی مهاجرت می‌کنند در درجه اول انگیزه اقتصادی/کاری دارند.

www.bmn.ir